

Univerzita Karlova v Praze
Právnická fakulta

Jakub Gejdoš

Bezdůvodné obohacení v obchodním právu
(Unjust enrichment under business law)

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce:

JUDr. Mgr. Vít Horáček, Ph.D.

Katedra:

Katedra obchodního práva

Datum vypracování práce:
(uzavření rukopisu)

30. 4. 2014

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci vypracoval samostatně, všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány a práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 30. 4. 2014

Jakub Gejdoš

Poděkování:

Na tomto místě bych chtěl poděkovat zejména panu JUDr. Mgr. Vítu Horáčkovi, Ph.D. za vedení mé diplomové práce.

Seznam použitých zkratek

- NOZ Zákon č. 89/2012Sb., občanský zákoník. In: ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR.
- ObchZ Zákon č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník, ve znění pozdějších předpisů. In: ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR.
- SOZ Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů. In: ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR.
- ZSŠ Zákon č. 191/1950 Sb., zákon směnečný a šekový, ve znění pozdějších předpisů. In: ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR.

Obsah

Úvod.....	1
1 Institut bezdůvodné obohacení obecně.....	4
1.1 Povaha a obsah bezdůvodného obohacení.....	4
1.2 Relevance subjektivní stránky – zavinění a dobrá víra.....	5
1.3 Funkce bezdůvodného obohacení.....	5
1.4 Subsidiarita bezdůvodného obohacení.....	6
1.5 Srovnání s odpovědností za újmu.....	7
1.6 Bezdůvodné obohacení v českém obchodním právu.....	8
1.7 Dispozitivnost a kogentnost úpravy.....	9
2 Změny v obecných prvcích úpravy a dopad do oblasti obchodního práva.....	10
2.1 Aplikace institutu bezdůvodného obohacení - s přihlédnutím k významu pro obchodní právo.....	10
2.1.1 Generální klauzule a speciální případy.....	10
2.1.2 Spravedlivý důvod.....	11
2.2 Restituce bezdůvodného obohacení a její rozsah v návaznosti na dobrou víru.....	15
2.2.1 Vydání bezdůvodného obohacení a dobrá víra.....	15
2.2.2 Dobrá víra v konceptu bezdůvodného obohacení podle starého občanského zákoníku.....	15
2.2.3 Dobrá víra v konceptu bezdůvodného obohacení podle nového občanského zákoníku.....	16
2.2.4 Dobrá víra obchodních korporací.....	18
2.2.5 Limity uplatnění dobré víry obohaceného.....	19
3 Jednotlivé kondikce a změny v nové právní úpravě.....	20
3.1 Zdánlivé či neplatné právní jednání.....	20
3.1.1 Restituce bezdůvodného obohacení z neplatné smlouvy podle starého občanského zákoníku.....	21
3.1.2 Restituce bezdůvodného obohacení z neplatné smlouvy podle nového občanského zákoníku.....	26
3.2 Zrušení závazku.....	29
3.2.1 Bezdůvodné obohacení v případě odstoupení od smlouvy podle starého občanského zákoníku a podle obchodního zákoníku.....	29
3.2.2 Bezdůvodné obohacení v případě odstoupení od smlouvy podle nového občanského zákoníku.....	32
3.3 Další ustanovení týkající se bezdůvodného obohacení v novém občanském zákoníku – Culpa in contrahendo.....	33
4 Promlčení práva na vydání bezdůvodného obohacení.....	34
4.1 Obecně k rekodifikaci promlčení bezdůvodného obohacení.....	34
4.2 Promlčení práva na vydání bezdůvodného obohacení v obchodněprávních vztazích.....	35
4.2.1 Úprava podle obchodního zákoníku.....	38
4.2.2 Budoucí význam právní úpravy obchodního zákoníku.....	39
4.3 Obecná úprava promlčení v novém občanském zákoníku.....	39
4.3.1 Hmotněprávní aspekt promlčení.....	39
4.3.2 Procesněprávní aspekt promlčení.....	40
4.3.3 Neúčinnost námitky promlčení.....	42
4.4 Délka promlčecí lhůty.....	44

4.4.1	Zákonná délka promlčecí lhůty.....	44
4.4.2	Modifikace délky promlčecí lhůty	46
4.5	Počátek běhu promlčecí lhůty	46
4.5.1	Subjektivní promlčecí lhůta	47
4.5.2	Objektivní promlčecí lhůta	48
5	Směnečné obohacení.....	54
5.1	Obecně k směnečnému a šekovému obohacení	54
5.2	Směnečné obohacení	55
5.2.1	Předpoklady směnečného obohacení	56
5.3	Vztah bezdůvodného a směnečného obohacení	60
	Závěr	64
	Použité zdroje	66
	Právní Předpisy	66
	Judikatura.....	66
	Monografie.....	69
	Odborné články.....	70
	Elektronické zdroje	71
	Klíčová slova	73
	Abstrakt.....	74

Úvod

Název předkládané práce „Bezdůvodné obohacení v obchodním právu“ vyjadřuje její zaměření na užší část širokého právního institutu, kterým bezdůvodné obohacení bezesporu je. S ohledem na zásadní změny, které přinesla právě dokončená rekodifikace soukromého práva v České republice, považuji tuto práci také za vhodnou příležitost k přiblížení rozdílů ve srovnání staré a nové právní úpravy tohoto právního institutu.

Předkládaná práce se zaměřuje na institut bezdůvodného obohacení specificky ve vztahu k oblasti obchodněprávních vztahů. Ačkoli základní zákonná úprava byla a je i po přijetí nových soukromoprávních kodexů i pro oblast obchodního práva obsažena v občanském zákoníku, práce se snaží zaměřit na některá specifika související právě s obchodními vztahy. Pro tyto účely se více či méně detailně zabývá i dalšími právními instituty, které jsou pro toto téma významné a úzce s ním souvisejí (např. promlčení práv na vydání bezdůvodného obohacení, dobrá víra právnických osob, neplatnost právních jednání apod.).

Práce analyzuje právní předpisy upravující institut bezdůvodného obohacení pro oblast soukromoprávních vztahů, případně specificky pro vztahy obchodněprávní. Tu dále doplňuje zejména v oblastech, kde vlastní zákonná úprava není vyčerpávající, o analýzu poměrně rozsáhlé relevantní judikatury (dostupné ovšem dosud pouze ve vztahu k předchozí právní úpravě), případně o názory odborné veřejnosti. Upozorňuje na některé rozpory v interpretaci jednotlivých zákonných ustanovení. S ohledem na nedávnou zásadní změnu ohniska soukromoprávní úpravy (nové soukromoprávní kodexy) se práce do značné míry věnuje i porovnání právního stavu podle úpravy účinné od 1. 1. 2014 a úpravy předchozí, která na základě přechodných ustanovení zůstane ještě poměrně dlouhou dobu aplikovatelná.

Předkládaná práce se v této souvislosti snaží o přiblížení současné právní úpravy, ale také o zodpovězení alespoň nejzásadnějších otázek týkajících se vzájemného vztahu mezi dřívější občanskoprávní a obchodněprávní úpravou jednotlivých otázek týkajících se bezdůvodného obohacení, které po dlouhou dobu diskutovala odborná veřejnost, a zároveň se také projevovaly v soudní praxi svým

způsobem dynamickou judikaturou. Cílem bylo mimo jiné přiblížit k dnešnímu dni konečná stanoviska, ke kterým v této oblasti judikatura dospěla. Z tohoto důvodu se právním názorům, které již judikatura v této oblasti již opustila, věnuje předkládaná práce pouze minimálně a okrajově.

Práce se skládá z pěti kapitol. První kapitola shrnuje základní rysy institutu bezdůvodného obohacení. Druhá kapitola se zaměřuje na některé obecné aspekty úpravy bezdůvodného obohacení v českém soukromém právu, které s novou právní úpravou doznaly významných změn, a snaží se předestřít dopady těchto změn pro oblast obchodního práva. Kapitola třetí se, za použití komparace dosavadní a nové právní úpravy, věnuje konkrétním skutkovým podstatám bezdůvodného obohacení, které jsou pro oblast obchodního práva nejvíce relevantní, a zaměřuje se do značné míry na analýzu dosavadní judikatury. Čtvrtá kapitola nastiňuje právní stav v důležité související právní oblasti, a to v úpravě promlčení práva na vydání bezdůvodného obohacení. Kapitola poslední se pak zabývá příbuzným institutem směnečného obohacení a způsobu, jakým tento institut souvisí s bezdůvodným obohacením.

Rozsah a hloubka zpracování tématu jsou přímo úměrné prostoru, který lze v předkládané práci využít a zejména vzhledem k zmiňované stále relevanci staré právní úpravy a právě proběhlé rekodifikaci soukromého práva se snaží využít poskytnutý prostor v co největší možné míře. Z důvodu zaměření předkládané práce není vzhledem k stanovenému cíli, který spočívá mimo jiné ve srovnání popisovaných právních úprav a analýze předmětné judikatury, možné zcela obsáhnout veškeré konkrétní instituty obchodního práva a jejich vztah k bezdůvodnému obohacení. Pokud by se práce ubírala tímto směrem, výsledek by byl až příliš povrchní a nebylo by možné více přiblížit detaily jednotlivých zvolených institutů. Z tohoto důvodu se práce snaží přiblížit zejména ty instituty, které se vztahují k závazkovému právu.

Metodologicky předkládaná práce kombinuje jednotlivé postupy, přičemž míra jejich aplikace je určena konkrétním zaměřením jednotlivých dílčích celků práce.

Předkládaná práce se zaměřuje na deskriptivní přiblížení jednotlivých právních institutů, jejich vzájemnou komparaci a na základě analýzy dostupné judikatury také na určení právního režimu jednotlivých právních institutů a přesahu právních režimů, které se na tyto právní instituty aplikují. S ohledem na právě proběhlou rekodifikaci

soukromého práva lze říci, že se práce nezabývá pouze srovnáním a analýzou dvou stále aplikovatelných právních režimů, ale svým způsobem využívá také metodu historickosrovnávací.

Předkládaná práce vychází z právního stavu ke dni 30. 4. 2014

1 Institut bezdůvodné obohacení obecně

1.1 Povaha a obsah bezdůvodného obohacení

S ohledem na nedávnou změnu některých prvků relevantní právní úpravy se pokusím shrnout v tomto úvodu klíčové znaky institutu bezdůvodného obohacení, které zůstaly zachovány (tedy uplatnily se jak podle starého, tak nového občanského zákoníku a byly a stále jsou relevantní i pro oblast obchodněprávních vztahů).

Bezdůvodné obohacení je v českém právu jedním z důvodů vzniku závazku. Historicky existoval spor, zda se jedná či nejedná o jednu z forem občanskoprávní odpovědnosti.¹ Ve prospěch druhé možnosti nově svědčí systematické zařazení úpravy v novém občanském zákoníku v Části čtvrté, Hlavě IV mezi závazky „z jiného právního důvodu“. Toto řazení považuji za správné s ohledem na jeden z klíčových prvků institutu bezdůvodného obohacení, a to neexistenci vazby na protiprávní jednání či zavinění (viz dále); naopak často může být vznik bezdůvodného obohacení způsoben (a případně i zaviněn) právě ochuzeným (např. v případě jeho omylu při plnění).

Základním předpokladem pro vznik závazku z bezdůvodného obohacení je vznik obohacení (majetkového prospěchu) jednoho subjektu a současně ochuzení jiného – přitom tyto dvě změny stavu musí být ve vzájemné příčinné souvislosti² a k přesunu majetkových hodnot z jednoho subjektu na druhý dochází „bezdůvodně“, či „neoprávněně“, tedy bez právem arobovaného důvodu. Právní řád pak stanovuje, kdy je tento znak „bezdůvodnosti“ naplněn. Právě v této oblasti právní úprava s novým občanským zákoníkem doznala určité koncepční změny (více k tomuto znaku viz dále).

Obohacení může spočívat jak ve zvýšení majetku, tak i v tom, že nenastane úbytek tohoto majetku, který by jinak nastat měl - zejména v důsledku toho, že za obohaceného plní někdo jiný, co měl plnit sám.³ Obohacení může mít více podob, vždy však musí mít nějakou ocenitelnou majetkovou hodnotu. Může se jednat zejména o

¹ ŠVESTKA, J. in KNAPPOVÁ, M., ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J. *Občanské právo hmotné*. II. svazek. 4. vydání. Praha: ASPI Publishing, 2006, s. 568.

² Viz např. KORECKÁ, V. *Bezdůvodné obohacení podle novely občanského zákoníku. Právo a zákonost*. 1992, č. 8, s. 458, in: ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR nebo ŠKÁROVÁ, M., POKORNÝ, M., SALAČ J., in ŠVESTKA, J., JEHLIČKA, O., ŠKÁROVÁ, M., SPÁČIL, J. a kol. *Občanský zákoník. Komentář*. 10. Vydání. Praha: C. H. Beck, 2006, s. 804.

³ FIALA, J. HURDÍK, J., KORECKÁ, V. *Občanský zákoník: komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 1999. § 451, in: ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR.

věcné či peněžité plnění, postoupení pohledávky, zhodnocení cizí věci, obohacení spočívající v užívání cizí věci, provedené výkony – služby.⁴

Obsahem závazku z bezdůvodného obohacení je jednak povinnost toho, kdo obohacení získal, toto obohacení vydat, a jednak korelující právo ochuzeného požadovat vydání tohoto obohacení. Právní úprava, doplňovaná poměrně konstantní judikaturou, pak blíže specifikuje, co je třeba vydat v konkrétních případech.

1.2 Relevance subjektivní stránky – zavinění a dobrá víra

Jak už bylo řečeno, vznik bezdůvodné obohacení nevyžaduje zavinění, ať už úmyslné či nedbalostní, ani protiprávní jednání na straně obohaceného. Rozhodující v zásadě není ani to, kdo vznik bezdůvodného obohacení fakticky způsobil (aniž by ho zavinil), případně může jít i o situaci vzniklou bez lidského zásahu. Vychází z objektivní existence určitého právem reprobovaného stavu, jenž je třeba uvést zpět do stavu právem aprobovaného.⁵

Právní úprava v některých případech zohledňuje pouze otázku existence dobré víry obohaceného, a to navíc toliko do jisté míry.⁶ Dobrá víra hraje v podstatě roli určitého korektivu, aby užití institutu bezdůvodného obohacení naopak nevedlo k „nespravedlivému“ postihu obohaceného. Právě úprava práv a povinností subjektů závazku z bezdůvodného obohacení ve vazbě na existenci či absenci dobré víry na straně obohaceného doznala s novým občanským zákoníkem určitého vývoje (viz dále).

1.3 Funkce bezdůvodného obohacení

Funkcí institutu bezdůvodného obohacení je ochrana majetkových vztahů a jejich (maximálně možného dosažitelného) „spravedlivého“ uspořádání. Zákaz neodůvodněně se obohatit na úkor jiného je jednou ze základních zásad občanského práva; úprava bezdůvodného obohacení tak spěje k naplnění tohoto principu, když

⁴ Tamtéž.

⁵ ŠKÁROVÁ, M., POKORNÝ, M., SALAČ J. IN ŠVESTKA, J., JEHLIČKA, O., ŠKÁROVÁ, M., SPÁČIL, J. a kol. op. cit. sub 2, s. 804.

⁶ PAULDURA, L. K aktuálním koncepcím vypořádání bezdůvodného obohacení v režimu obč. zák. *Právní fórum*. 2011, č. 9, s. 406, in: ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR.

zajišťuje, aby bylo toto obohacení odčerpáno jeho neoprávněnému vlastníkovi či uživateli, a převedeno na toho, komu (po právu) náleží.⁷

Bohužel může docházet k situacím, které není možné vyřešit tak, aby nezůstala na některé straně určitá, byť třeba nezaviněná, újma (například pokud předmět bezdůvodného obohacení zanikl bez zavinění obohaceného a nelze jej tedy vydat zpět, nebo pokud předmět obohacení ztratil v mezičase na své původní hodnotě). Právní úprava se v těchto případech přiklání více tu na jednu, tu na druhou stranu (obohaceného či ochuzeného – ke konkrétnímu stavu podle dosavadní a nové úpravy v tomto ohledu viz dále).

Institut bezdůvodného obohacení má společensky funkci uhrazovací – nápravnou (reparační, restituční)⁸; nemělo by ovšem, vzhledem k tomu, že není založeno na porušení právní povinnosti, hrát roli sankční; ze stejného důvodu podle mého názoru neplní ani funkci preventivní.⁹ Historická úprava bezdůvodného obohacení v starém občanském zákoníku účinném do 31. 12. 1991 plnila i funkci represivní.¹⁰

1.4 Subsidiarita bezdůvodného obohacení

Jak bylo řečeno, pro vznik vztahu z bezdůvodného obohacení není nutné, aby byla porušena právní povinnost. Znamená to především, že je to z pohledu bezdůvodného obohacení nerelevantní. Může to ovšem znamenat i fakt, že pokud právní povinnost porušena byla, úprava bezdůvodného obohacení se vůbec nepoužije a měla by být aplikována zvláštní úprava založená na odpovědnosti za porušení právní povinnosti. Autority se shodují v tom, že bezdůvodné obohacení má toliko subsidiární

⁷ ŠKÁROVÁ, M., POKORNÝ, M., SALAČ J. IN ŠVESTKA, J., JEHLIČKA, O., ŠKÁROVÁ, M., SPÁČIL, J. a kol. op.cit. sub 2, s. 804.

⁸ Tamtéž, s. 805.

⁹ Ačkoli v tomto bodě zřejmě u odborné veřejnosti neexistuje jednoznačná shoda – srov. ŠKÁROVÁ, M., POKORNÝ, M., SALAČ J. in ŠVESTKA, J., JEHLIČKA, O., ŠKÁROVÁ, M., SPÁČIL, J. a kol. op.cit. sub 2, s. 805, jinak ovšem BEJČEK, J. Bezdůvodné obohacení. *Právní rádce*. 1994, č. 11, s. 9, in: ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR. Dále ŠVESTKA, J., in KNAPPOVÁ, M., ŠVESTKA, J., DVORÁK, J. op.cit.sub 1, s. 569 uvádí, že „hrozba této sankce, resp. její následný dopad neboli realizace sankce vydat bezdůvodné obohacení, odrazuje nejen konkrétního obohaceného, nýbrž zároveň všechny další osoby před tím, aby se na úkor jiných osob bezdůvodně obohacovaly.“ S tím lze ale těžko souhlasit přinejmenším pro případy obohacených v dobré víře a případy, kdy bezdůvodné obohacení vzniká i bez vědomí obohaceného.

¹⁰ ŠKÁROVÁ, M., POKORNÝ, M., SALAČ J. in ŠVESTKA, J., JEHLIČKA, O., ŠKÁROVÁ, M., SPÁČIL, J. a kol. op.cit. sub 2, s. 805.

úlohu, tj. možnost domáhat se vydání bezdůvodného obohacení nastává pouze v případě, že není situaci možné řešit na základě jiného právního vztahu mezi obohaceným a ochuzeným – primárně na základě konkrétních smluvních závazků mezi stranami, a ani na základě odpovědnosti za újmu (škodu).¹¹

Návrh nového občanského zákoníku původně obsahoval poměrně striktní úpravu konkurence nároků, která byla ale nakonec zřejmě i z důvodů kritiky této konstrukce ze strany odborné veřejnosti¹² vypuštěna. Finální znění nového občanského zákoníku naopak obsahuje ustanovení, které striktní výlučnost nároků popírá (viz § 2919 NOZ upravující možnost poškozeného domoci se bezdůvodného obohacení škůdce i po promlčení práva na náhradu škody).

1.5 Srovnání s odpovědností za újmu

Bezdůvodné obohacení má pouze zdánlivě blízko k institutu odpovědnosti za újmu. Lze zde najít základní rozdíl ve dvou bodech – zaprvé, v případě odpovědnosti za újmu je rozhodující majetková újma (škoda) na straně poškozeného, která vzniká v důsledku porušení právní povinnosti (zákonné, smluvní či porušení dobrých mravů) škůdcem, ale není už relevantní, zda se škůdce jakkoli obohatil, obvykle tomu tak ani nebude. Zadruhé – pro bezdůvodné obohacení je naopak rozhodná právě existence neodůvodněného obohacení (zisku) jednoho na „úkor“ jiného, ale tento „úkor“ nemusí mít charakter majetkové újmy (škody).¹³ Například v případě neoprávněného užívání cizí věci, pokud se tímto stav věci nijak nezhorší, nevzniká majiteli věci škoda; na

¹¹ ŠKÁROVÁ, M., POKORNÝ, M., SALAČ J. in ŠVESTKA, J., JEHLIČKA, O., ŠKÁROVÁ, M., SPÁČIL, J. a kol. op.cit. sub 2, s. 804: „Je třeba zdůraznit, že závazek z bezdůvodného obohacení vzniká pouze v případě, že mezi účastníky neexistuje jiný právní vztah, v jehož rámci zvláštní právní norma ukládá povinnost, která směřuje v podstatě ke stejnému cíli. O bezdůvodné obohacení nejde, je-li povinnost plnit dána na základě jiného ustanovení zákona nebo je-li založena smluvně. ... Ustanovení o bezdůvodném obohacení lze aplikovat teprve v situaci, že nejsou splněny ani předpoklady odpovědnosti za škodu.“

¹² Srov. např. TICHÝ, L. Nový občanský zákoník: Bezdůvodné obohacení, základní pojmy a návrh občanského zákoníku. *Bulletin advokacie*. 2011, č. 5, s. 15, in: ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR nebo PETROV, J. Nový občanský zákoník: Bezdůvodné obohacení v NOZ: reakce na příspěvek prof. Tichého. *Bulletin advokacie*. 2011, č. 5, s. 27, in: ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR.

¹³ ŠKÁROVÁ, M., POKORNÝ, M., SALAČ J. in ŠVESTKA, J., JEHLIČKA, O., ŠKÁROVÁ, M., SPÁČIL, J. a kol. op.cit. sub 2, s. 805.

druhou stranu užití této věci má určitou majetkovou (vyčíslitelnou) hodnotu, kterou se obohacený neodůvodněně získal.¹⁴

1.6 Bezdůvodné obohacení v českém obchodním právu

Základní obecná úprava bezdůvodného obohacení byla a je pro oblast soukromoprávních vztahů obsažena v občanském zákoníku.

V dřívější dvoukolejně úpravě občanského a obchodního práva výslovná úprava bezdůvodného obohacení jako takového pro oblast obchodně právních vztahů existovala pouze útržkovitě, a to především v následujících oblastech (přičemž v některých případech se navíc jednalo nikoli o odlišnou úpravu speciální, ale pouze o kazuistické uplatnění obecných principů bezdůvodného obohacení obsažených ve starém občanském zákoníku na konkrétní situace či obchodní smlouvy):

- a) Ochrana firmy a ochrana proti nekalé soutěži
 - § 12 odst. 1 ObchZ týkající se obohacení z neoprávněného užití firmy
 - § 53 ObchZ upravující povinnost vydat obohacení z porušení či ohrožení práv prostřednictvím nekalé soutěže
- b) Závazkové právo, např.:
 - § 351 odst. 2 ObchZ týkající se vrácení plnění v případě odstoupení od smlouvy, který byl vykládán jako speciální norma k obecné úpravě bezdůvodného obohacení
 - § 543 – 545 ObchZ obsahující zvláštní úpravu vypořádání obohacení pro určité případy zániku závazku ze smlouvy o dílo jinak než splněním.
 - § 521 odst. 3 ObchZ – vydání obohacení z neodsouhlasených mimořádných nákladů opatrovatele vynaložených při plnění povinností ze smlouvy o uložení věci, a obdobně § 633 odst. 2 ObchZ – obohacení vzniklé z oprav na pronajatém dopravním prostředku, jejichž potřeba nebyla včas oznámena pronajímateli.

¹⁴ PETROV, J. op.cit.sub 12.

1.7 Dispozitivnost a kogentnost úpravy

Předtím, než bude detailněji rozebírána zákonná úprava bezdůvodného obohacení, je vhodné vyhodnotit, jestli se jedná o úpravu kogentní nebo dispozitivní a v důsledku toho, jestli je možné případné nedostatky úpravy korigovat odlišným smluvním ujednáním stran. Nicméně je třeba také konstatovat, že právě v případě bezdůvodného obohacení by se ani za podmínek dispozitivnosti úpravy nedal předpokládat příliš častý výskyt odlišných smluvních ujednání. Vznik bezdůvodného obohacení je totiž specifický tím, že je jednak do značné míry nepředvídatelný (snad kromě případů odstoupení od smlouvy, eventuálně její neplatnosti), jednak nebývá vždy svázán s existencí smlouvy, která by tuto odlišnou úpravu mohla obsáhnout.

Podle koncepce starého občanského zákoníku byla dispozitivnost či kogentnost stanovena neurčitě v návaznosti na povahu ustanovení (viz § 2 odst. 3 SOZ). Úprava bezdůvodného obohacení obsažená v starém občanském zákoníku byla pak považována za kogentní.¹⁵

Nový občanský zákoník obecně stanoví (§ 1 odst. 2 NOZ), že pokud to zákon výslovně nezakazuje (což v případě bezdůvodného obohacení nečiní), mohou se strany odchýlit a ujednat si práva a povinnosti odlišně od zákona. Ujednání ovšem nesmí porušovat dobré mravy, veřejný pořádek nebo právo týkající se postavení osob, včetně práva na ochranu osobnosti. Dále existují určité výjimky, pro tuto oblast je zejména relevantní nemožnost odchýlné úpravy v neprospěch spotřebitele (§ 1812 odst. 2 NOZ). Na rozdíl od náhrady újmy (§ 2898 NOZ) není ovšem u bezdůvodného obohacení zákonem zakotvena obecná ochrana slabší strany ve vztahu k ujednaným odchýlkám od zákonné úpravy. Z toho lze uzavřít, že odchýlná ujednání od ustanovení o bezdůvodném obohacení sice teoreticky možná jsou, ovšem nesměla by být v rozporu s dobrými mravy či veřejným pořádkem.

¹⁵ Srov. např. nález Ústavního soudu ČR ze dne 22. 2. 2006, sp. zn. II. ÚS 471/05, in: ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR.: „Ustanovení o bezdůvodném obohacení mají povahu kogentní a nelze je proto nepřipustným způsobem extenzivně vykládat.“ nebo rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 26. 7. 2000, sp. zn. 30 Cdo 2078/99, in: ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR.: „Institut bezdůvodného obohacení upravuje občanský zákoník v ustanoveních § 451 až § 459. Výčet skutkových podstat je taxativní, právní úprava kogentní.“

2 Změny v obecných prvcích úpravy a dopad do oblasti obchodního práva

2.1 Aplikace institutu bezdůvodného obohacení - s přihlédnutím k významu pro obchodní právo

V této části se zaměřím na významné změny, které doznala úprava bezdůvodného obohacení s novým občanským zákoníkem. Budu se přitom věnovat především těm bodům, které mají zásadnější vliv pro oblast obchodního práva.

2.1.1 Generální klauzule a speciální případy

Původní úprava bezdůvodného obohacení ve starém občanském zákoníku obsahovala jednak tzv. generální klauzuli (§ 451 odst. 1 SOZ), jednak konkrétní skutkové podstaty bezdůvodného obohacení (§ 451 odst. 2 a § 454 SOZ); judikatura se přitom ustálila na výkladu, že výčet uvedený v odstavci 2 je taxativní, a není tedy možné domáhat se vydání bezdůvodného obohacení v případě, který tu uveden není, toliko na základě obecné klauzule obsažené v odst. 1.¹⁶

V novém občanském zákoníku byla tato otázka jednoznačně vyřešena, a to způsobem opačným, než ke kterému dospěla dosavadní judikatura – jak jednoznačně plyne i z důvodové zprávy: „Z těchto příčin se navrhuje i v osnově nového občanského zákoníku upravit povinnost k vydání bezdůvodného obohacení jako obecnou, doplněnou příkladným výčtem typických případů”¹⁷, je možné opřít právo na vydání bezdůvodného obohacení už o obecný princip uvedený v § 2991 odst. 1 NOZ, protože skutkové podstaty v odst. 2 jsou jednoznačně toliko demonstrativní (jak plyne z použití slova „zvláště“).

Kořen této změny lze hledat v respektování obecného principu, že se nikdo nemá bez důvodu obohacovat na úkor jiného – tedy z myšlenky, že jakékoli bezdůvodné obohacení by mělo být vydáno, nejen to, které spadá pod některý z výslovně zákonem uvedených důvodů. Právní úprava platná na našem území prošla vývojem, který se opakovaně k této koncepci vracel a znovu od ní odvracel (od času ABGB až po novelu

¹⁶ PETROV, J. op.cit.sub 12.

¹⁷ Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, konsolidovaná verze k 1. 3. 2012, § 2991, in: ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR.

starého občanského zákoníku provedenou zákonem č. 509/1991 Sb. a navazující judikaturu¹⁸). V současnosti tedy zaznamenala tato koncepce renesanci.

Pokud odhlédneme od přirozenoprávních myšlenek a snahy dosáhnout absolutně spravedlivého uspořádání v soukromoprávních vztazích, pak ovšem koncept taxativního výčtu skutkových podstat bezdůvodného obohacení má význam především v oblasti obchodního práva. Právě tady totiž princip právní jistoty podle mého názoru může zvítězit nad požadavky nejlepšího možného spravedlivého uspořádání – je to právě nepředvídatelnost a nejasnost právního prostředí, která ve sféře obchodních vztahů působí negativně. Podnikání se může těžko rozvíjet v situaci, kdy podnikatelé nebudou schopni vstoupit prakticky do žádného závazkového vztahu, aniž by se museli obávat, že z důvodů předem neznámých nebo alespoň ne zcela jasných můžou být výsledky tohoto obchodního vztahu zpochybněny a s plněním získaným na základě takových vztahů by tak museli zacházet s neustálým rizikem toho, že bude nárokováno jeho vrácení na základě bezdůvodného obohacení.

2.1.2 Spravedlivý důvod

Jednou z potenciálně významných změn nové úpravy je pojetí jednoho ze základních stavebních kamenů institutu bezdůvodného obohacení, a to charakter důvodu, který musí absentovat v daném případě, aby bezdůvodné obohacení podle práva vzniklo. Původní úprava starého občanského zákoníku hovořila v generální klauzuli (§ 451 odst. 1 SOZ) pouze o obohacení „bezdůvodném“ bez bližší specifikace, a v dalších ustanoveních, tedy v odst. 2 a dále v § 454 SOZ, upřesňovala, co se považuje za „bezdůvodnost“ (absence právního důvodu či jeho dodatečné odpadnutí, neplatnost právního úkonu, důvod spočívající v nepoctivém zdroji obohacení a plnění jiným za toho, kdo měl po právu plnit). Tato úprava byla tedy v zásadě opřena o existenci (platného) právního důvodu. Nová právní úprava v generální klauzuli opírá vznik bezdůvodného obohacení o absenci důvodu „spravedlivého“. Ten je v některých odborných statích označován za suprapozitivistickou kategorii.¹⁹

Dosavadní odborná literatura se poměrně obsáhle věnuje otázce, kdy může institut „spravedlivého důvodu“ svědčit obohacenému a kdy tedy nebude muset vydat

¹⁸ Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., op. cit. sub 17, § 2991.

¹⁹ Srov. např. TICHÝ, L. op.cit. sub 12.

obohacení, i když pro něj třeba není právní důvod, ale existuje důvod spravedlivý.²⁰ Tato konstrukce má chránit obohaceného proti příliš širokému chápání (a uplatňování) institutu bezdůvodného obohacení v návaznosti na zavedení samostatně vymahatelné generální klauzule.²¹

Pouze velmi kusé jsou ovšem komentáře rozvíjející druhou, podle mého názoru z hlediska právní jistoty v obchodněprávních vztazích mnohem nebezpečnější možnost, kdy by naopak bylo požadováno vydání obohacení i v případech, kdy by právní důvod existoval, ale soud by ho vyhodnotil jako nikoli spravedlivý²² – jednalo by se tedy o rozšířenou ochranu „ochuzeného“ a naopak a znevýhodnění „obohaceného“.

Tato koncepce může mít své místo v občanskoprávních vztazích, případně jako další prvek pro uplatnění ochrany spotřebitele, kde může hrát roli někdy žádoucího korektivu – vyrovnání nerovnováhy mezi znalostmi, zkušenostmi, finanční silou a nátlakovým potenciálem obou stran, která může způsobit, že spotřebitel například uzavře smlouvu, která je pro něj bez důvodu nevýhodná (nespravedlivá), ale nedosahuje ještě takové intenzity, že by zakládala její neplatnost. Podle mého názoru tento korektiv ale nemá příliš místo v oblasti vztahů mezi podnikateli (alespoň mezi těmi, kteří budou mít navzájem rovnocenné postavení – tedy ani jeden z nich nebude v daném případě slabší stranou – viz ochrana dle § 433 NOZ). Sem totiž může vnášet pouze tolik nežádoucí právní nejistotu.

Na jednu stranu je zřejmým cílem nového občanského zákoníku a jeho úpravy neplatnosti právního jednání (§ 574 – 588 NOZ) limitovat situace, kdy bylo podle dosavadní úpravy (a navazující judikatury) právní jednání považováno za neplatné, což mohlo být v konkrétních případech spíše k újmě účastníků než k jejich či obecnému

²⁰ Srov. např. PETROV, J. op. cit. sub 12, nebo ADAMOVIČ, H. Bezdůvodné obohacení. *Rekodifikace a praxe (Wolters Kluwer ČR, a.s.)*. 2013, č. 9, s. 5, in ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR.

²¹ Srov. PETROV, J. op. cit. sub 12.

²² Srov. např. TICHÝ, L. op.cit. sub 12: „Lze uvažovat i o tom, že ne každý právní důvod je v konkrétním případě důvodem spravedlivým a naopak i důvod, který není v souladu s právem, může být v daném případě spravedlivý.“ nebo BEZOUŠKA, P., PIECHOWICZOVÁ, L. *Nový občanský zákoník: nejdůležitější změny*. 1. Vydání. Olomouc: ANAG, 2013, s. 338: „Nabízí se i otázka, zda může nastat případ, že je dán sice právní důvod, ale není spravedlivý. Domníváme se, že takový případ nemůže nastat, protože kdyby byl určitý požadavek na plnění založený např. smluvním ujednáním hodnocen jako nespravedlivý, vedlo by to velmi pravděpodobně rovněž k odpadnutí tohoto smluvního ujednání pro jeho neplatnost.“

prospěchu²³. Na druhou stranu by uplatnění koncepce spravedlivého důvodu v extrémním případě mohlo vést k opačnému trendu, kdy by plnění na základě právního důvodu, byť platného, byla posouzena jako nespravedlivá a tím pádem opravňující k vydání obohacení. Mohl by se tak otevřít prostor k nekonečným dohadům ohledně například spravedlivě stanovené ceny či spravedlivě sjednaných smluvních sankcí a jiných podmínek. Ačkoli se domnívám, že tato možnost není příliš pravděpodobná, není podle mého názoru zcela vyloučena a bude třeba vyčkat, jak se k této otázce postaví judikatura.

Je vhodné doplnit, že nový občanský zákoník pracuje s pojmem „spravedlivého důvodu“ na více místech. Významově blízké oblasti bezdůvodného obohacení je použití pojmu spravedlivého důvodu v § 1972 NOZ. Ten umožňuje věřiteli v návaznosti na absenci spravedlivého důvodu dovolat se neúčinnost části smlouvy, konkrétně ujednání o úroku z prodlení, které se odchyluje od zákona v jeho neprospěch. Toto ustanovení by se dalo vykládat i tak, že byť může v tomto případě existovat právní důvod, proč je úrok z prodlení nižší, než připouští zákon – konkrétně smluvní ujednání stran – pokud není tento důvod spravedlivý, lze se dovolat jeho neúčinnosti a v návaznosti na to i uhrazení zákonného úroku z prodlení. Lze tedy říct, že se jedná o speciální případ bezdůvodného obohacení, kdy by se dlužník obohatil na úkor věřitele tím, že by platil nižší než zákonný úrok z prodlení bez spravedlivého důvodu. Současně toto ustanovení podporuje úvahu, že absence „spravedlivého důvodu“ v úpravě bezdůvodného obohacení může být spatřována i v případě existence (formálně platného) důvodu právního. Nový občanský zákoník stanovuje pro tento případ jako sankci tolik neúčinnost tohoto ujednání, která má pro strany závazku obdobné důsledky, ale není přesto zaměnitelná s neplatností. Úprava vychází z dřívějšího § 369a, resp. § 343a ObchZ²⁴, který pro uvedené případy ovšem stanovoval výslovnou neplatnost takové dohody, byla-li ve vztahu k věřiteli zjevně zneužívající, resp. hrubě nespravedlivá.

Je ovšem třeba konstatovat, že ačkoli dosavadní úprava institut spravedlivého důvodu přímo neznala, bylo i podle ní pro situace, kdy existoval právní důvod obohacení v podobě smlouvy, možno využít dva korektivy v zájmu „spravedlivého

²³ Viz např. PETROV, J. Nový občanský zákoník: Neplatnost právních jednání. *Bulletin advokacie*. 2011, č. 3, s. 36, in ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR.

²⁴ § 369a ObchZ byl zrušen a obsahově nahrazen § 343a zákonem č. 179/2013 Sb.

uspořádání“. První byla neplatnost právního úkonu, který by byl v rozporu s dobrými mravy (absolutní neplatnost dle § 39 SOZ, resp. relativní neplatnost dle § 267 odst. 1 ObchZ – rozpor s dobrými mravy bylo ovšem možno považovat za rozpor přesahující zájmy konkrétních účastníků smlouvy a uplatnila by se tedy spíše neplatnost absolutní)²⁵ – v takovém případě by tedy smlouva byla neplatná a tím pádem by se aplikovala dosavadní úprava bezdůvodného obohacení na základě neplatného právního úkonu. Na tomto principu se s novým občanským zákoníkem příliš nezměnilo – i podle § 580 odst. 1 NOZ je neplatné právní jednání, které se přičí dobrým mravům, určitá nuance existuje s ohledem na absolutní a relativní neplatnost takového jednání. Podle § 588 NOZ soud k takové neplatnosti přihlédně i bez návrhu, pokud je rozpor s dobrými mravy takové intenzity, že je „zjevný“ – jinak se uplatní § 586 NOZ a ohledně neplatnosti je třeba vznést námitku osobou, na ochranu jejíchž zájmů je neplatnost stanovena, jinak se právní jednání považuje za platné.

Další, poněkud slabší možností ochrany specificky pro oblast obchodně právní pak byla možnost odepření právní ochrany takovému výkonu práva, který by byl v rozporu se zásadami poctivého obchodního styku, ačkoli by nedosahoval intenzity rozporu s dobrými mravy (§ 265 ObchZ). Takové ujednání nebylo tedy považováno za neplatné, ale právo z něj mělo povahu naturální obligace a bylo tedy, při úspěšném dovolání se tohoto rozporu se zásadami poctivého obchodního styku, soudně nevymahatelné²⁶. Pokud na jeho základě ovšem bylo již plněno, nebylo by zřejmě možno toto plnění požadovat zpět jako bezdůvodné obohacení²⁷ (nespadalo by pod některou z taxativně uvedených skutkových podstat bezdůvodného obohacení v § 451 odst. 2, resp. § 454 SOZ – rozpor zde zřejmě nedosahuje dostatečné intenzity, aby bylo považováno za obohacení z nepoctivých zdrojů - resp. dle analogického použití ustanovení § 455 SOZ, řešícího jiné případy naturálních obligací). Je otázkou judikatury, jestli na základě současné úpravy bude možno v případě jednání v rozporu se zásadou poctivého obchodního styku dovést absenci spravedlivého důvodu a považovat tak plnění za bezdůvodného obohacení. Pro úplnost lze uvést, že nový občanský zákoník pracuje výslovně se zásadou poctivého obchodního styku (resp.

²⁵ POKORNÁ, J., KOVAŘÍK, Z., ČÁP, Z. a kol. *Obchodní zákoník. Komentář. I.díl.* Praha : Wolters Kluwer ČR, a.s., 2009, § 267, in ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR.

²⁶ Tamtéž, § 265.

²⁷ HAVEL, B.: *Dobré mravy a poctivý obchodní styk. 8. Část.* [online] poslední změna článku 15. 3. 2001 [cit. 2014 – 04 – 07]. Dostupné z: http://obchodni.juristic.cz/69612/clanek/j_obchod2.html

s právními důsledky rozporu s ní) poněkud nesystematicky pouze v jediném ustanovení § 1801, které se týká adhezních smluv.

Jak bylo uvedeno výše, jedním z případů absence „spravedlivého důvodu“ by mohla být i smlouva zavazující k neúměrnému protiplnění. Nicméně, nový občanský zákoník obsahuje pro tyto účely výslovnou zvláštní úpravu tzv. neúměrného krácení (§ 1793 – 1797 NOZ). Pokud tedy nejsou naplněny podmínky pro uplatnění těchto ustanovení, resp. pokud dojde k prekluzi práva zkrácené strany požadovat zrušení smlouvy a navrácení do původního stavu (§ 1795 NOZ), není logické, aby bylo umožněno uplatňovat tato práva prostřednictvím úpravy bezdůvodného obohacení. Významné navíc je, že ochrany podle § 1793 NOZ se podnikatel dovolávat vůbec nemůže. Z toho by mohly soudy analogicky dovodit, že se obdobné ochrany nemůže dovolávat ani odvoláním na absenci spravedlivého důvodu podle ustanovení o bezdůvodném obohacení.

2.2 Restituce bezdůvodného obohacení a její rozsah v návaznosti na dobrou víru

2.2.1 Vydání bezdůvodného obohacení a dobrá víra

Jednou z oblastí bezdůvodného obohacení, kterou nový občanský zákoník oproti dosavadní úpravě poměrně obsáhle rozpracovává, je otázka zohlednění dobré víry (či naopak její absence) pro účely stanovení restituční povinnosti a jejího rozsahu. Tato změna může být i pro oblast obchodních vztahů významná vzhledem k tomu, že typickým případem, kdy obohacený může být v dobré víře, bude například i neplatnost smlouvy, která byla určena až poté, co došlo k plnění, nebo zánik závazku v důsledku odstoupení od smlouvy.

2.2.2 Dobrá víra v konceptu bezdůvodného obohacení podle starého občanského zákoníku

Postavení obohaceného, který byl v dobré víře, se v úpravě starého občanského zákoníku v zásadě nelišilo oproti tomu, kdo o bezdůvodnosti obohacení věděl.²⁸

²⁸ Viz např. HUTAŘOVÁ, I., ŠPAČEK, J. *Zánik bezdůvodného obohacení a trvání povinnosti k jeho vydání*. [online], publikováno 16. 11. 2011 [cit. 2014-04-03]. Dostupné z:

Dobrověrný obohacený tak neměl možnost namítat, že k obohacení nedošlo jeho přičiněním, nebyla mu poskytnuta ochrana ani v případě, že po vzniku obohacení toto odpadlo (např. ztracením, zničením) a tedy v době uplatnění nároku na jeho vydání už žádné obohacení na jeho straně objektivně netrvalo²⁹. Jediným rozdílem byl případ užitků - ze zákona plynulo, že obohacený v dobré víře nemusí vydávat užitky z předmětu obohacení (a tedy ani náhradu za ně) – na rozdíl od obohaceného, který v dobré víře nebyl (§ 458 odst. 2 SOZ). Postih posledně jmenovaného byl dále zostřen (a postavení ochuzeného posíleno) ustanovením § 459 SOZ, který umožňoval uspokojení práva na vydání bezdůvodného obohacení i z věcí, které za původní předmět obohacení obohacený nabyt, dokonce i v případě, že by byly jinak exekučně nepostizitelné.

2.2.3 Dobrá víra v konceptu bezdůvodného obohacení podle nového občanského zákoníku

Úprava nového občanského zákoníku významně rozšiřuje zákonnou ochranu obohaceného v dobré víře.

V ustanovení § 3000 NOZ stanovuje, že takovýto obohacený má vydat obohacení pouze v tom rozsahu, ve kterém při uplatnění nároku na vydání trvá (tedy nikoli v rozsahu podle okamžiku vzniku bezdůvodného obohacení, jak obecně platilo podle dosavadní úpravy³⁰). Dobrověrný obohacený je dále chráněn pro případ, že už předmět obohacení např. nemá k dispozici a vrátit jej tedy nemůže (nelze ho dobře vydat) – pokud byl například zničen či ztracen, nebo spotřebován, nemá povinnost nahrazovat nic; určitým mitigujícím prvkem je dovětek „ledaže by tím vznikl stav zjevně odporující dobrým mravům.“³¹ Ten byl zřejmě přidán v návaznosti na určitou

<http://www.epravo.cz/top/clanky/zanik-bezduvodneho-obohaceni-a-trvani-povinnosti-k-jeho-vydani-79061.html>

²⁹ Srov. např. rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 18. 10. 2005, sp. zn. 25 Cdo 2145/2004, in ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR: „Na povinnost toho, kdo se na úkor jiného bezdůvodně obohatil, nemá vliv, co se s předmětem bezdůvodného obohacení stalo poté, co jej obohacený získal, zda jej např. zničil, a nezáleží ani na tom, zda v době rozhodování soudu a popř. v jakém rozsahu obohacenému ještě nějaký prospěch zůstal.“

³⁰ Srov. např. rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 25. 11. 2010, sp. zn. 23 Cdo 3603/2008, in ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR: „Je nerozhodné, že v mezidobí došlo ke snížení hodnoty získaného obohacení nebo jeho spotřebování. Z hlediska výše náhrady je tedy rozhodující to, oč se povinný k vydání bezdůvodného obohacení obohatil v době jeho vzniku.“

³¹ § 3001 odst. 2 NOZ.

kritiku, kdy ochrana dobrověrného obohaceného byla označována za přehnanou³². V tomto ohledu lze souhlasit s tím, že ochrana dobré víry obohaceného by neměla jít přes hranice základní koncepce bezdůvodného obohacení, která vychází z objektivního stavu bez ohledu na to, jakým způsobem či proč k němu došlo. Je rozumné (a spravedlivé) pravidlo, že pokud obohacený něco nabude v dobré víře, či dokonce bez svého vědomí/souhlasu, nemělo by se jeho postavení zásahem do jeho majetkové sféry v důsledku restituce bezdůvodného obohacení zhoršit – tedy neměl by na tom být v důsledku vypořádání bezdůvodného obohacení hůře, než kdyby k němu nedošlo. Pokud ale objektivně obohacen byl, zdá se povinnost vydat obohacení nebo náhradu za něj na první pohled jako oprávněná.

Rozlišování jednotlivých situací by ale mělo jít ještě do jemnějších nuancí a zohledňovat také subjektivní pohled obohaceného. Tak například pokud někdo (omylem) udělá novou fasádu domu bez souhlasu jeho vlastníka (protože objednávka díla přišla od majitele sousedního domu), pak v situaci, kdy by vlastník domu tak jako tak chtěl novou fasádu opatřit, je spravedlivé, aby poskytl náhradu za toto obohacení. Pokud by ale vlastník argumentoval tím, že fasáda domu pro něj není důležitá, proto se, i pro nedostatek prostředků, nechystal ji obnovovat, či např. v extrémním případě se chystal dům strhnout, není spravedlivé po něm tuto náhradu požadovat, protože se tím jeho konkrétní majetková sféra (stav hotovosti) zhorší, i když objektivně určité obohacení u něj nastalo (ze subjektivního pohledu obohaceného ovšem nemá pro něj tuto hodnotu). Rovněž se jeví jako nespravedlivé nepřihlédnout v takovém případě k tomu, čím zaviněním k situaci došlo – pokud ochuzený jednal v omylu, který si sám způsobil, jeví se význam jeho ochrany jako nižší. Pokud by ale omyl zavinil (byť nevědomky) obohacený, situace je zase opačná. Velmi podrobně a zdařile se k různým možným variantám těchto situací vyjadřuje například Jan Petrov.³³

Pokud obohacený, jenž byl v dobré víře, předmět obohacení zcizil bezúplatně, nemá podle nové úpravy rovněž povinnost k náhradě. V případě úplatného zcizení pak

³² Srov. např. PETROV, J. op. cit. sub 12.

³³ Srov. např. PETROV, J. *Vnucené bezdůvodné obohacení a zhodnocení věci dle neplatné smlouvy*. [online], publikováno 14. 5. 2011 [cit. 2014 – 04 - 28]. Dostupné z: http://jinepravo.blogspot.cz/2011/05/vnucene-bezduvodne-obohaceni-zhodnoceni_14.html

může sám rozhodnout, zda vydá ochuzenému peněžitou náhradu (ve výši obvyklé ceny), nebo to, co skutečně utřžil – což může být méně i více.³⁴

Na druhou stranu, dosavadní pravidlo, že obohacený v dobré víře nemusí vydávat užítky z předmětu obohacení (a tedy ani peněžitou náhradu za ně), je částečně modifikováno konkrétně pro případ neplatné úplatné smlouvy, na jejímž základě obohacený nabyt určitou věc a tuto věc užíval. V těchto případech i obohacený v dobré víře musí vydat náhradu za toto užití, avšak pouze do výše odpovídající jeho prospěchu. Tím je srovnána nerovnováha mezi případem, kdy obohacený věc užíval na základě neplatné smlouvy zakládající užívací právo (zejména smlouvy nájemní), a musel jako obohacení vydat peněžitou náhradu za toto užití, a případem, kdy obohacený věc užíval jako vlastník na základě neplatné smlouvy kupní, a náhradu za užití tak poskytnout nemusel.³⁵

Naproti tomu obohacený, který v dobré víře nebyl, má povinnost vydat obohacení v rozsahu k okamžiku jeho vzniku. Musí vydat vše, co obohacením nabyt, včetně plodů a užitek; rovněž má povinnost nahradit i užitek, který by ochuzený byl získal. Zcizil-li předmět bezdůvodného obohacení úplatně, má ochuzený právo požadovat, aby mu byla podle jeho volby vydána buď peněžitá náhrada, anebo co obohacený zcizením utřžil – princip je tedy opačný než v případě obohaceného v dobré víře – právo volby je na ochuzeném, který tak má možnost získat i víc, než byla hodnota původního předmětu obohacení.³⁶

2.2.4 Dobrá víra obchodních korporací

V souvislosti s otázkami rozsahu práva na vydání bezdůvodného obohacení v návaznosti na dobrou víru (či její absenci) na straně obohaceného je důležitá, s ohledem na obvyklé účastníky obchodně právních vztahů, úprava přičitatelnosti dobré víry v případě právnické osoby.

Podle výslovné úpravy v novém občanském zákoníku je právnické osobě přičitatelná dobrá víra členů jejího (jednajícího, resp. v daném případě rozhodujícího) orgánu – viz § 151 odst. 2 NOZ. Pokud v daném případě právnickou osobu zastupuje a

³⁴ § 3001 odst. 1 NOZ.

³⁵ Viz např. komentář k těmto situacím v PETROV, J. op.cit. sub 12.

³⁶ § 3003, 3004 odst. 1 NOZ.

jejím jménem jedná jiný subjekt (zejména zaměstnanec, obchodní zástupce na základě obstaravatelských smluv atd.), uplatní se úprava týkající se smluvního zastoupení.³⁷ Tato úprava³⁸ nově obrací princip přičitatelnosti dobré víry oproti dosavadní úpravě. Zatímco podle starého občanského zákoníku byla rozhodující dobrá víra zastoupeného (zmocnitele)³⁹ a zmocněnec pouze dobrou či špatnou víru přebíral, nyní je rozhodující dobrá/špatná víra toho, kdo jedná, tedy zástupce. Tato je přičitatelná zastoupenému, s tou výjimkou, že pokud by zastoupený sám v dobré víře nebyl, nemůže se opírat o dobrou víru zástupce (posledně zmíněný princip zůstává zachován v souladu se starým občanským zákoníkem).⁴⁰

2.2.5 Limity uplatnění dobré víry obohaceného

Ovšem i význam dobré víry obohaceného má podle úpravy nového občanského zákoníku své limity, a to opět právě s významným dopadem do oblasti obchodních vztahů – dobrá víra totiž obohaceného nechrání v případě, že druhá strana plnila podle úplatné smlouvy, byť byla tato neplatná.⁴¹ Zákon jí v takovém případě ponechává právo na peněžitou náhradu v plné výši bez ohledu na ustanovení § 3001 a 3002 NOZ – obohacený, byť v dobré víře, tedy v tomto případě nemůže namítat, že obohacení již pozbyl.

³⁷ Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., op. cit. sub 17, § 151 - 160.: *Navrhuje se výslovně stanovit, že se podle dobré víry členů orgánů právnické osoby přičte dobrá víra i této právnické osobě. V té souvislosti musí být důraz položen na dobrou víru toho orgánu, který rozhoduje, neboť toto hledisko je pro závěr o existenci či neexistenci dobré víry právnické osoby právně významné. Pokud jde o jiné osoby, které právnickou osobu zastupují a v zastoupení za ni právně jednají (např. zaměstnanci), posoudí se otázka dobré víry podle obecných ustanovení o smluvním zastoupení.*

³⁸ § 436 odst. 2 NOZ.

³⁹ § 32 odst. 3 SOZ.

⁴⁰ KORBEL, F. Nový občanský zákoník: Smluvní zastoupení v novém občanském zákoníku. *Bulletin advokacie*. 2011, č. 5, s. 46, in ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR: „Zmocněnec přebírá vědomosti a dobrou/špatnou víru od zmocnitele, neprokáže-li se, že jde o okolnosti, o nichž věděl již před udělením plné moci. Příslušné ustanovení současného OZ je vyjádřeno velmi obtížně srozumitelným způsobem.“...“Dobrá víra se hodnotí u toho, kdo jedná, čili u zástupce, a dovozují se z ní důsledky pro zastoupeného, zatímco dnes je tomu naopak. Není-li však sám zastoupený apriori v dobré víře, nemůže se dovolat dobré víry zástupce.“

⁴¹ § 3002 NOZ.

3 Jednotlivé kondikce a změny v nové právní úpravě

Také jednotlivé vyjmenované konkrétní skutkové podstaty bezdůvodného obohacení jsou v nové úpravě koncipovány poněkud odlišně od úpravy dosavadní. Změna má ovšem, s ohledem na výše uvedenou demonstrativnost výčtu jednotlivých skutkových podstat, omezenou relevanci.

V příkladném výčtu skutkových podstat v § 2991 odst. 2 NOZ není výslovně uvedeno plnění z neplatného právního úkonu (v terminologii nového občanského zákoníku právního jednání). Tuto problematiku ovšem řeší § 2993 NOZ. Rovněž zde není zmíněn majetkový prospěch získaný z nepoctivých zdrojů. Naopak je nově výslovně upraveno protiprávní užití cizí hodnoty.

Z hlediska standardních situací, které mohou nastávat v obchodněprávních vztazích, mají asi největší význam případy plnění bez právního důvodu a dále plnění z právního důvodu, který odpadl.

Pod tyto dvě kondikce bude možné zařadit případy, kdy bylo poskytnuto plnění buď na základě vadného právního jednání – obchodní smlouvy, které může být, v závislosti na povaze dané vady, vyhodnoceno jako zdánlivé, absolutně či relativně neplatné (nařikatelné) a dále případy, kdy plněno bylo ze závazku, který byl následně zrušen – zejména v případě odstoupení od smlouvy.

3.1 *Zdánlivé či neplatné právní jednání*

Jak už bylo zmíněno výše, je v novém občanském zákoníku zjevná snaha omezit případy, kdy bude určitá (formální) vada právního jednání mít za následek jeho neplatnost. Tato tendence je zřejmá už v úvodním ustanovení (§ 574 NOZ) oddílu 6, Hlavy V, Části první nového občanského zákoníku, týkajícího se neplatnosti právních jednání, které říká, že „*Na právní jednání je třeba spíše hledět jako na platné než jako na neplatné*“. Nová úprava se dále přiklání spíše k duchu obchodního zákoníku, který preferoval relativní neplatnost před neplatností absolutní.⁴²

⁴² ELIÁŠ, K., BEZOUŠKA, P., HAVEL, B. *Průvodce rekonstrukcí 89/2012 Sb.: § 574*. Nová právní úprava, klíčové heslo: následky vad právního jednání, in ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR.

Ustanovení § 551 až 554 NOZ nově upravují obecně aplikovatelný institut jednání zdánlivého (non negotium), které nahrazuje ve stanovených případech dosavadní absolutní neplatnost.⁴³ Z hlediska obchodního styku je významný zejména § 553 odst. 1 NOZ týkající se neurčitosti či nesrozumitelnosti obsahu právního jednání. Dle tohoto ustanovení bude nově smlouva, která by dříve byla pro neurčitost absolutně neplatná (§ 37 odst. 1 SOZ), nyní považována za jednání zdánlivé, tedy z hlediska práva neexistující, leda že by si strany mezi sebou tento projev vůle dodatečně vyjasnily (§ 553 odst. 2 NOZ).

Rozlišení absolutní a relativní neplatnosti je třeba vyčíst z části nového občanského zákoníku upravující následky neplatnosti (§ 586 – 588 NOZ). Ustanovení § 586 NOZ stanovuje obecně koncept neplatnosti relativní (neplatnosti se musí dovolat strana, na ochranu jejíhož zájmu je tato neplatnost stanovena – pokud tak neučiní, považuje se i nadále právní jednání za platné). Absolutní neplatnost dle § 588 NOZ stíhá případy, kdy narušený zájem není zájmem toliko jednotlivce, ale zájem obecný, vyšší, což odpovídá dosavadní koncepci obchodního práva (§ 267 odst. 1 ObchZ).

3.1.1 Restituce bezdůvodného obohacení z neplatné smlouvy podle starého občanského zákoníku

V případě neplatné smlouvy, na jejímž základě už bylo plněno, dle dosavadní úpravy došlo ke vzniku bezdůvodného obohacení plněním z neplatného právního úkonu (§ 451 odst. 2 SOZ). Restituce spočívala v povinnosti vrátit druhému účastníku vše, co bylo podle smlouvy plněno, spolu s užitky, pokud by daný účastník nebyl v dobré víře (§ 458 odst. 2 SOZ). Nebylo-li vydání předmětu bezdůvodného obohacení možné, stanovila se povinnost poskytnout peněžitou náhradu (§ 458 odst. 1 SOZ). Nebyla přitom zákonem přímo stanovena výše této náhrady, ovšem dle judikatury se náhrada stanovovala zpravidla ve výši ceny obvyklé⁴⁴ (vnímáno z pozice obohaceného, tedy ve

⁴³ Nesprávnost koncepce absolutní neplatnosti v těchto případech byla již dříve kritizována – viz např. FIALA, J. HURDÍK, J., KORECKÁ, V. op. cit. sub 3, § 37, in: ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR.

⁴⁴ Viz např. rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 5. 12. 2012, sp. zn. 28 Cdo 1036/2012, in: ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR. Pouze výjimečně mohl výši peněžité náhrady určit soud – viz např. rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 27. 7. 2012, sp. zn. 23 Cdo 2003/2012, in: ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR: „Soud může určit výši nároků z bezdůvodného obohacení podle své úvahy jen tehdy, jestliže výši nároků lze zjistit jen s nepoměrnými obtížemi nebo vůbec. Nepoměrné obtíže mohou být dány nepřiměřenými náklady na zjišťování okolností rozhodných pro výpočet výše nároku, které hrubě neodpovídají výši vymáhaného nároku.“

smyslu ceny, kterou by obohacený musel zaplatit, pokud by obdobný předmět plnění, výkony, služby atd. v daném čase a místě a za obdobných podmínek chtěl pořídit).

Nájemní smlouva, užívání cizí nemovitosti

Judikatura se poměrně četně vyjadřovala k otázce toho, co je bezdůvodným obohacením v případě neplatné nájemní smlouvy, resp. užívání cizí nemovitosti bez právního důvodu. Pokud si mají strany navzájem vrátit to, co plnily, znamená to, že pronajímatel vrátí uhrazené nájemné a nájemce má poskytnout protihodnotu za daný nájem – užívání cizí nemovitosti. Vzhledem k tomu, že toto plnění nelze vrátit, je třeba poskytnout peněžitou náhradu – což může být, při tržním ocenění, více nebo méně než to, co skutečně zaplatil (peněžitá částka bude odpovídat částkám vynakládaným obvykle v daném místě a čase a za obdobných podmínek na užívání stejných nebo obdobných prostor, zpravidla na základě platné nájemní smlouvy⁴⁵).

Význam přitom neměla částka, která byla sjednána v nájemní smlouvě, ale ani argument, že pronajímatel mohl za určitých okolností získat víc.⁴⁶

Smlouva o dílo

Smlouva o dílo je dalším případem dosavadní dvoukolejnosti občanského a obchodního práva, která byla odstraněna s novým občanským zákoníkem. I v případě neplatnosti smlouvy o dílo měly, podle dosavadní úpravy, strany „povinnost vrátit si poskytnuté plnění a pouze pokud není možné plnění vrátit, pak je nutné poskytnout peněžitou náhradu.“⁴⁷ Pokud bylo možné vrátit věci, které byly na základě smlouvy plněny, nebylo lze tedy peněžitou náhradu požadovat, a to ani v případě, že tyto věci například v mezičase ztratily na hodnotě.⁴⁸

⁴⁵ Např. rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 6. 11. 2001, sp. zn. 29 Cdo 2235/2000, in: ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR, rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 12. 12. 2012, sp. zn. 28 Cdo 1332/2012, in: ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR, nebo rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 12. 6. 2013, sp. zn. 28 Cdo 986/2012 in: ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR, či rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 17. 10. 2012, sp. zn. 28 Cdo 2672/2012, in: ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR.

⁴⁶ Viz např. rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 6. 6. 2013, sp. zn. 28 Cdo 2638/2012, in: ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR.

⁴⁷ Viz usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 28. 6. 2012, sp. zn. 23 Cdo 2553/2010, in: ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR.

⁴⁸ Tamtéž.

Obchodní zákoník obsahoval zvláštní pravidla vyrovnání stran v případě zániku závazku ze smlouvy o dílo.⁴⁹ Zvláštní úprava pro případ neplatnosti smlouvy ovšem logicky v zákoně zakotvena nebyla a postupovalo se tedy podle obecné úpravy bezdůvodného obohacení. Judikatura dovozovala, že pokud obohacení objednatele spočívá ve výkonech provedených zhotovitelem, které nelze vrátit, je třeba za ně poskytnout peněžitou náhradu. Výše náhrady se odvíjí od hodnoty obohacení na straně objednatele. Judikatura Nejvyššího soudu ovšem není úplně konzistentní, pokud jde o stanovení hodnoty tohoto obohacení. Podle některých judikátů je třeba vycházet z výše nákladů, které by bylo třeba vynaložit na získání stejného plnění v daném místě a čas, s přihlédnutím k případným nedostatkům plnění apod. – ne tedy skutečných nákladů zhotovitelem vynaložených nebo ceny sjednané v neplatné smlouvě.⁵⁰ Především (ale nejenom) v souvislosti se zhodnocením nemovitosti stavebními pracemi na základě smlouvy o dílo ovšem Nejvyšší soud naopak judikoval, že výše bezdůvodného obohacení se v těchto případech rovná rozdílu tržní hodnoty domu před zahájením stavebních prací a po jejich dokončení, a obvyklou cenu poskytnutého plnění použít nelze.⁵¹ Druhý uvedený přístup může být ovšem nespravedlivý vůči zhotoviteli, kdy reálná tržní hodnota zhodnocené věci nemusí zdaleka odpovídat hodnotě provedených výkonů, například z důvodu, že provedené dílo má význam pouze pro konkrétní osobu objednatele, ale nemělo by žádnou hodnotu pro jakoukoli třetí osobu.⁵² Vycházet z výše obvyklé ceny takových prací (tedy první uvedený přístup) přitom podle mého názoru nejde proti smyslu bezdůvodného obohacení, jde pouze o jiný pohled na věc – objednatel se obohatil tím, že zhotovitel tuto práci provedl, když i jinak by její provedení musel pro dosažení svého cíle zajistit a zaplatit.

⁴⁹ § 351 odst. 2, § 543 – 545, § 548 odst. 2 ObchZ, zmiňováno např. v rozsudku Nejvyššího soudu ČR ze dne 29. 4. 2008, sp. zn. 32 Odo 891/2006, in: ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR.

⁵⁰ Srov. např. usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 20. 1. 2010, sp. zn. 28 Cdo 2766/2009, in: ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR, rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 15. 4. 2008, sp. zn. 30 Cdo 1206/2007, in: ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR, nebo rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 7. 9. 2000, sp. zn. 29 Cdo 200/2000, in: ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR.

⁵¹ Srov. např. rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 25. 9. 2007, sp. zn. 32 Odo 1316/2006, in: ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR, rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 16. 12. 2003, sp. zn. 33 Odo 477/2003, in: ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR, rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 10. 6. 2008, sp. zn. 32 Odo 1754/2006, in: ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR, nebo rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 22. 10. 2008, sp. zn. 32 Cdo 3149/2007, in: ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR.

⁵² Srovnej např. PETROV, J. op. cit. sub 33.

V souvislosti se smlouvou o dílo judikatura opakovaně řešila také otázku možnosti domáhat se vydání hodnoty bezdůvodného obohacení ve vztahu k neuhrazeným vícepracím.⁵³

Podle dosavadní judikatury nebylo možné požadovat hodnotu provedených neuhrazených víceprací z titulu bezdůvodného obohacení, provedl-li zhotovitel tyto práce nad sjednaný rozsah díla a nebyly-li dány podmínky pro vznik povinnosti objednatele zaplatit zhotoviteli přiměřeně zvýšenou cenu podle § 549 ObchZ (tedy pokud se strany nedohodly po uzavření smlouvy na rozšíření díla).

Nejvyšší soud přitom rozlišuje mezi situacemi, kdy dané plnění je poskytnuto „mimo rámec dohodnutého předmětu plnění a sjednané ceny díla, tj. jako jiné dílo“⁵⁴ a kdy by tedy došlo ke vzniku bezdůvodného obohacení na základě plnění bez právního důvodu, a případem, kdy dané plnění není mimo tento rámec, tedy jde pouze o určitou změnu, rozšíření dohodnutého rozsahu díla, kdy jde tedy o dílo na základě původní smlouvy. Rozlišení těchto dvou případů pak samo o sobě v praxi působí potíže.⁵⁵ Určité vodítko lze vyčíst z jiného rozhodnutí Nejvyššího soudu, které uvádí, že úpravu bezdůvodného obohacení by bylo možno aplikovat „pouze v případě, že by poskytnuté plnění nebylo spjato s původním plněním (nebyla by dána vzájemná souvislost těchto plnění)“.⁵⁶

Důvodem odmítnutí aplikace bezdůvodného obohacení v druhém uvedeném případě bylo, že v tomto případě jde stále o plnění na základě (platné) smlouvy o dílo, u něhož nebyly splněny podmínky pro úhradu víceprací, neuplatnila se tedy ani jedna z taxativně stanovených skutkových podstat bezdůvodného obohacení uvedených v

⁵³ Srov. např. usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 30. 8. 2011, sp. zn. 23 Cdo 1903/2010, in: ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR, rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 29. 9. 2009, sp. zn. 32 Cdo 2592/2008, in: ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR, rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 27. 6. 2007, sp. zn. 32 Odo 1043/2005, in: ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR, rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 19. 12. 2012, sp. zn. 23 Cdo 4931/2010, in: ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR, usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 29. 7. 2009, sp. zn. 23 Cdo 1146/2007, in: ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR, usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 7. 4. 2009, sp. zn. 23 Cdo 17/2008, in: ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR.

⁵⁴ Viz citovaný rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 30. 8. 2011, sp. zn. 23 Cdo 1903/2010.

⁵⁵ Srov. např. BEZOUŠKA, P., TRNKA, J. *Jak se hradí vícepráce? Kdy můžete požadovat úhradu toho, co jste udělali navíc.* [online] Poslední aktualizace 17. 12. 2012 [cit. 2014-04-23]. Dostupné z: <http://probyznysinfo.ihned.cz/c1-58917500-jak-se-hradi-viceprace-kdy-muzete-pozadovat-uhradu-toho-co-jste-udelali-navic>.

⁵⁶ Viz rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 25. 7. 2012, sp. zn. 23 Cdo 3798/2009, in: ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR.

§ 451 odst. 2 SOZ a § 454 SOZ (nešlo ani o plnění bez právního důvodu, ani o plnění z neplatného právního úkonu).

Nejvyšší soud rovněž dovodil, že „*dohoda o změně smlouvy o dílo, jejímž předmětem je rozšíření či kvalitativní změna díla, není samostatnou právní skutečností; změnu v právních vztazích vyvolává vždy jen ve spojení se smlouvou, kterou mění. Je-li proto taková dohoda neplatná, pak plnění, které zhotovitel v jejích intencích provedl nad rámec díla sjednaný ve smlouvě o dílo, není plněním z neplatné smlouvy (z neplatné dohody o změně smlouvy o dílo, nýbrž jde o plnění na základě smlouvy o dílo v situaci, kdy nebyly splněny v této smlouvě sjednané podmínky pro takové plnění [...]*“.⁵⁷

Tato rozhodovací praxe Nejvyššího soudu, resp. aplikace uvedených závěrů ve všech případech nesjednaných víceprací byly ovšem z řad právní praxe i kritizovány.⁵⁸

Z mého pohledu by mělo být možno odlišit situaci, kdy se objednatel se zhotovitelem nedohodli na provedení více prací a odměny za ně (zhotovitel provedl více práce bez objednatelova souhlasu nebo dokonce bez jeho vědomí) – pak nelze proti závěru Nejvyššího soudu nic namítat. Jedná se především o ochranu před vnuceným obohacením,⁵⁹ kterou v současnosti výslovně upravuje i nový občanský zákoník (§ 2992).

Pokud ovšem skutečně existovala dohoda, byť ústní, která byla s ohledem na sjednanou nutnost písemné formy dodatku dané smlouvy o dílo, neplatná, může být tento závěr problematický. Jistě lze souhlasit s názorem soudců Nejvyššího soudu, uvedenými v citované zprávě z odborného symposia - smlouva o dílo podle obchodního zákoníku je smlouvou mezi podnikateli - profesionály, kteří by měli postupovat podle toho, co si sami sjednali, a nedovolávat se ochrany práva v případě, že vlastní chybou toto nedodrží, resp. že dobře sepsaná smlouva o dílo může na řadu případů i neformálních postupů pamatovat a předem je ošetřit.⁶⁰ Na druhou stranu tento přístup může skutečně nahrávat jednání, kdy by například objednatel záměrně domlouval vícepráce se zhotovitelem ústně, cíleně přitom využívaje vytvořených neformálních

⁵⁷ Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 29. 7. 2009, sp. zn. 23 Cdo 1146/2007, in: ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR.

⁵⁸ BONČKOVÁ, H.: Bezdůvodné obohacení v judikatuře Nejvyššího soudu – zpráva z VI. Odborného symposia. *Bulletin advokacie*. 2011, č. 1 – 2, s. 16, in: ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR, nebo BEZOUŠKA, P., TRNKA, J. op. cit. sub 55.

⁵⁹ Viz BEZOUŠKA, P., TRNKA, J. op. cit. sub 55.

⁶⁰ Tamtéž.

styků založených na vzájemné důvěře ve „férové“ jednání, vědom si neplatnosti takového ústního ujednání, s tím, že by počítal, že cenu za provedené vícepráce nebude muset na základě stabilní judikatury v této věci uhradit (pomiňme v tuto chvíli skutečnost, že by takové jednání, pokud by bylo prokázáno, bylo nepochybně nejen v rozporu se zásadami poctivého obchodního styku, ale zřejmě i s dobrými mravy a mohlo snad založit i trestně právní odpovědnost).

S úpravou nového občanského zákoníku by se přístup k této otázce mohl změnit, bude ovšem záležet na soudní interpretaci.

Zaprvé, podle § 582 odst. 2 NOZ lze neplatnost právního jednání z důvodu nedodržení formy ujednané stranami nebo formy vyžadované částí čtvrtou zákona upravující relativní majetková práva (tedy například písemné formy) namítnout, jen nebylo-li již plněno. Proto pokud bude zhotovitelem plněno, byť na základě ústní dohody o vícepracích, která nesplnila písemnou formu vyžadovanou pro dodatek smlouvy o dílo, nemělo by být možné namítat neplatnost takové dohody. Bude ovšem záležet, zda rozlišování Nejvyššího soudu mezi „samostatnou smlouvou“ a pouhou „dohodou měnící původní smlouvu“ bude aplikováno i na tuto oblast, v důsledku čehož by se i uvedené ustanovení vztáhlo toliko na originální smlouvu a nikoli na její dodatky. Zadruhé, i pokud by dohoda neplatná byla a judikatura by setrvala na stanovisku, že se v tomto případě nejedná o plnění bez právního důvodu, ani o neplatný závazek, je možné, že by soudy v takovém případě mohly spatřovat absenci „spravedlivého důvodu“ podle § 2991 odst. 1 NOZ a umožnit tak požadovat vydání bezdůvodného obohacení na základě této obecné skutkové podstaty.

3.1.2 Restituce bezdůvodného obohacení z neplatné smlouvy podle nového občanského zákoníku

Z důvodové zprávy lze dovodit, že autoři zřejmě podřazují případ plnění z (absolutně) neplatného právního jednání pod případ plnění bez právního důvodu (*Plnění bez právního důvodu, zejména na základě neplatné smlouvy, je plněním nedluhu.*”), ačkoli v dosavadní teorii byly tyto dva případy odlišovány.⁶¹

⁶¹ FIALA, J. HURDÍK, J., KORECKÁ, V. op. cit sub 3, § 451: „Za bezdůvodné obohacení je považováno i plnění z neplatného právního úkonu. Na rozdíl od plnění bez právního důvodu, kde důvod pro plnění neexistuje již od počátku, v případě jeho neplatnosti tu právní důvod existuje, ale není možné se dovolat

V případě relativní neplatnosti smlouvy (nařikatelnosti) se dovozuje, že jde o právní důvod, který odpadá – vzhledem k tomu, že smlouva se považuje za platnou, pokud se její neplatnosti legitimovaná osoba nedovolá⁶².

Úpravu restituční povinnosti v případě vzájemných plnění „aniž tu byl platný závazek“ nalezneme nově v § 2993 NOZ a rovněž se liší od dosavadní úpravy, podpořené teorií a judikaturou,⁶³ která poměrně jednoznačně dospěla k tomu, že při vypořádání plnění z neplatné smlouvy jsou jednak vzájemné nároky započteny a vrací se tedy pouze rozdíl (saldo), jednak k nutnosti v petitu žaloby požadovat vydání plnění pouze proti vrácení protiplnění.

Nová úprava vychází z toho, že započtení automaticky proběhnout nemá a žalobce, který žádá vydání plnění z neplatné smlouvy, nemusí petit žaloby formulovat tak, že žádá vydání proti vydání toho, co obdržel. Je ponecháno na druhé straně neplatné smlouvy, aby tuto skutečnost vznesla jako námitku⁶⁴.

Předmět a rozsah restituce v případě úplatné smlouvy

Nový občanský zákoník obsahuje novou, od dosavadní judikatury koncepčně odlišnou úpravu pro případ plnění z úplatné smlouvy. Obohacený vydá v tomto případě

a) předmět obohacení, resp. to, co strana neplatné smlouvy plnila (§ 2993 NOZ),

b) nelze-li ho dobře vydat (např. pokud šlo o výkony), pak peněžitou náhradu za něj (leđa-že by to odporovalo účelu pravidla vylučujícího platnost daného právní jednání, např. ochraně nezletilého či nesvéprávního) (§ 2999 odst. 1 NOZ), přičemž tato náhrada bude

i) ve výši smluvené úplaty, pokud ochuzený plnil za úplatu (2999 odst. 2 NOZ) - leđa že právě tato ujednaná výše úplaty zakládá důvod neplatnosti smlouvy nebo důvod pro zrušení závazku, anebo byla-li výše úplaty takovým důvodem

jeho účinků.“ nebo usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 12. 10. 2010, sp. zn. 28 Cdo 1892/2010, in: ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR: „Je třeba přísně rozlišovat mezi skutkovou podstatou plnění bez právního důvodu a skutkovou podstatou plnění z neplatného právního úkonu, jež jsou definovány v ustanovení § 451 odst. 2 obč. zák...“.

⁶² Viz např. ŠVESTKA, J., JEHLIČKA, O., ŠKÁROVÁ, M., SPÁČIL, J. a kol. op. cit. sub 2, s. 819 – 820.

⁶³ Viz např. rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 30. 6. 2004, sp. zn. 29 Odo 52/2002, in: ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR.

⁶⁴ Srov. Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., op. cit. sub 17, § 2993, nebo PETROV, J. op. cit. sub 12.

podstatně ovlivněna. Tato zásadní změna oproti dosavadní koncepci vychází z myšlenky, že by měla být maximálně respektována vůle stran – pokud si určitou výši úplaty sjednaly a smlouva je z nějakého důvodu neplatná (příčemž důvod neplatnosti nespočívá právě ve výši této sjednané úplaty – např. rozpor s dobrými mravy), není důvod, proč by neměl být tento výměnný poměr zachován, i pokud taková cena neodpovídá ceně tržní, obvyklé. Konec konců, existují rozličné důvody, proč si strany mohou smlouvu ujednat záměrně odchýlnou od ceny tržní, na druhou stranu i kdyby se nejednalo o úmyslnou odchylku na obou stranách, ale pouze o „šikovnost“ strany, která úplatu určuje, jedná se přinejmenším ve vztazích obchodních o profesionální protistrany, které by měly být schopné samy si vyhodnotit, jaká je tržní cena za smlouvané protiplnění a neměla by jim v tomto případě být poskytována dodatečná ochrana.

ii) jinak (pokud nebylo plněno za úplatu) ve výši obvyklé ceny (§ 2999 odst. 1 NOZ),

iii) ve výši toho, co obohacený ušetřil na vlastním majetku, pokud předmět obohacení nelze vydat z důvodu zkázy, ztráty nebo zhoršení, které jdou k tíži ochuzeného (§ 2999 odst. 3 NOZ).

c) a náhradu za užívání věci, kterou nabyl na základě neplatné smlouvy - ovšem jen do výše odpovídající jeho prospěchu a byl-li v dobré víře (§ 3002 odst. 2 NOZ). Pokud nebyl, pak vydá veškeré plody a užitky, navíc nahradí užitek, který by ochuzený byl získal (§ 3004 odst. 1 NOZ). Poslední uvedené pravidlo vyznívá v úpravě bezdůvodného obohacení poněkud nesystematicky, odpovídá spíš koncepci náhrady škody včetně ušlého zisku.

Jak bylo uvedeno už výše, právo na peněžitou náhradu v případě (neplatné či zrušené) úplatné smlouvy není dotčeno ani tím, že by případně obohacený v dobré víře a že už u něj obohacení v daném rozsahu netrvá (zaniklo, bylo bezúplatně zcizeno).

Smlouva o dílo

Jako příklad lze uvést rozdíl v řešení neplatné smlouvy o dílo a vyrovnání bezdůvodného obohacení dle nového občanského zákoníku, oproti výše rozebírané úpravě doplněné rozporuplnou judikaturou.

Pokud zhotovitel provedl dílo dle neplatné smlouvy o dílo (například rekonstrukce stavby), má právo na peněžitou náhradu za toto dílo, a to ve výši úplaty sjednané v neplatné smlouvě, ledaže by právě tato výše úplaty byla důvodem neplatnosti nebo jím byla podstatně ovlivněna (§ 2999 odst. 2 NOZ). Tím je kladen důraz na původní vůli stran, projevenou v (byť neplatné) smlouvě. Postavení objednatele i zhotovitele je tak jistější, když se nemusí obávat, že v případě neplatnosti smlouvy bude muset objednatel zaplatit jako náhradu za bezdůvodné obohacení více, než bylo smluveno jako cena díla, nebo naopak že zhotovitel obdrží v takovém případě méně, než bylo ujednáno.

3.2 Zrušení závazku

3.2.1 Bezdůvodné obohacení v případě odstoupení od smlouvy podle starého občanského zákoníku a podle obchodního zákoníku

Typickým případem bezdůvodného obohacení na základě plnění z právního důvodu, který odpadl, je plnění závazku, který byl dodatečně zrušen. Ještě konkrétněji se zde budeme zabývat případem odstoupení od (obchodní) smlouvy.

Podle starého občanského zákoníku závazkový vztah zanikal odstoupením od smlouvy s účinky *ex tunc*.⁶⁵ Nicméně tato úprava byla jednak dispozitivní, jednak připouštěla odlišnou úpravu zvláštním právním předpisem – jedním z takových byl právě obchodní zákoník.

Ten obsahoval speciální úpravu pro oblast obchodních závazků, podle které takový závazek zanikal s účinky až ve chvíli, kdy projev vůle odstupující strany byl doručen druhé straně, tedy *ex nunc* (§ 349 odst. 1 ObchZ).⁶⁶

Významný dopad konkrétně na oblast restituce plnění poskytnutých na základě smlouvy tento rozdíl ovšem neměl,⁶⁷ podle § 351 odst. 2 ObchZ totiž i přesto musela strana, které bylo před odstoupením od smlouvy plněno, celé toto plnění (tedy tu část, ohledně níž bylo od smlouvy možné odstoupit) vrátit – odstoupení se tedy týkalo i těch závazků, které byly už splněny (a splněním tedy už před účinností odstoupení od

⁶⁵ § 48 odst. 2 SOZ.

⁶⁶ FIALA, J. HURDÍK, J., KORECKÁ, V. op. cit sub 3, § 349.

⁶⁷ Viz např. PECHA, R. Odstoupení od smlouvy podle obchodního zákoníku. *Bulletin advokacie*. 2002, č. 8, s. 45, in: ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR.

smlouvy zanikly).⁶⁸ Základní požadavek na předmět a rozsah restituce se v podstatě neliší od standardní úpravy bezdůvodného obohacení dle starého občanského zákoníku, která rovněž stanovuje povinnost vydat poskytnuté plnění. Obchodní zákoník navíc oproti starému občanskému zákoníku stanovoval povinnost v případě peněžního závazku navrátit také úroky ve smluvené, nebo podpůrně zákonem stanovené výši.

Ustanovení obchodního zákoníku je ovšem poměrně stručné a samostatně pro pokrytí všech možných situací neobstojí – subsidiárně by proto měla být použita úprava starého občanského zákoníku⁶⁹. Tak například není řešena situace, kdy plnění vrátit nelze, proto pro tento případ bylo nutno aplikovat § 458 odst. 1 SOZ.⁷⁰

Je třeba upozornit, že ustanovení § 351 odst. 2 ObchZ, jakožto obecná úprava vypořádání pro případ odstoupení od smlouvy, se neaplikovalo vždy nebo výlučně, ale obchodní zákoník obsahoval pro určité smluvní typy úpravu speciální (např. v případě smlouvy o úvěru se postupovalo podle § 506 ObchZ).⁷¹

Smlouva o dílo

Pro případ odstoupení od obchodní smlouvy o dílo bylo pak nutno postupovat nejen podle § 351 odst. 2 ObchZ, ale také podle doplňující speciální úpravy obsažené v § 543 a 544 ObchZ, které se vztahovaly na dílo, jehož předmětem bylo zhotovení věci, § 544 ObchZ pak obdobně také na dílo, jehož předmětem byla montáž, údržba, oprava nebo úprava věci (§ 545 ObchZ), a dále úpravy v § 548 odst. 2 ObchZ pro případ odstoupení od smlouvy zhotovitelem pro prodlení objednatele.⁷²

Obchodní zákoník konstruoval povinnost vyrovnání tak, že

- a) pokud měl vlastnické právo k výsledné zhotovené věci zhotovitel, konstruovala se povinnost náhrady podle odpovědnosti za zánik závazku na straně

⁶⁸ Viz např. rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 27. 11. 2013, sp. zn. 23 Cdo 2833/2011, in: ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR.

⁶⁹ Viz např. KUCHAR, O., HORSKÁ, J. Bezdůvodné obohacení v některých případech odstoupení od obchodní smlouvy o dílo. *Bulletin advokacie*. 2009, č. 1 - 2, s. 42, in: ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR.

⁷⁰ Viz např. rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 22. 4. 2013, sp. zn. 32 Cdo 2300/2012, in: ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR.

⁷¹ Viz např. usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 17. 1. 2012, sp. zn. 32 Cdo 513/2010, in: ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR, nebo FIALA, J. HURDÍK, J., KORECKÁ, V. op. cit sub 3, § 506.

⁷² Srov. např. rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 17. 2. 2005, sp. zn. 32 Odo 372/2004, in: ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR, nebo rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 23. 3. 2011, sp. zn. 32 Cdo 4778/2010, in: ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR.

objednatel, tedy druhé strany - v případě odpovědnosti na straně objednatel měl zhotovitel povinnost nahrazovat to, o co se obohatil (nastupovala tedy standardní povinnost vrátit bezdůvodné obohacení), zatímco pokud objednatel tuto odpovědnost nenesl, nahrazoval vlastník plnou cenu zapracovaných nebo nenávratných věcí poskytnutých objednatel, bez ohledu na výši jeho skutečného obohacení.

- b) Pokud měl vlastnické právo k výsledné zhotovené věci objednatel, případně šlo o montáž, údržbu, opravu či úpravu věci (která v tomto případě vždy patřila objednateli), konstruovala se povinnost náhrady opět podle odpovědnosti na straně objednatel, tedy téže strany – pokud objednatel odpovědnost za zánik závazku nesl, měl tento povinnost nahrazovat zhotovitel cenu zapracovaných věcí, které zhotovitel účelně opatřil (v případě, že se nepostupovalo podle § 548 odst. 2 ObchZ a cena těchto věcí nebyla zahrnuta v nároku na zaplacení ceny díla podle tohoto ustanovení). Pokud objednatel tuto odpovědnost nenesl, nahrazoval zhotoviteli opět pouze to, o co se obohatil.

V obou případech tak bylo zřejmě účelem silněji chránit objednatel – pokud v prvním případě za zánik závazku nemohla ani jedna ze stran, musel zhotovitel vždy vydat plnou cenu poskytnutých věcí, nikoli pouze své obohacení. Pokud v druhém případě za zánik závazku nemohla ani jedna ze stran, měl objednatel povinnost vydat toliko své obohacení.

Objevují se ovšem i názory, které poměr výše náhrady v obou případech vnímají opačně – vycházejí z toho, že hodnota použitých věcí bude nutně nižší, než výsledné obohacení na straně vlastníka zhotovené věci (např. hodnota jednotlivých cihel je nižší, než hodnota zdi⁷³). Domnívám se, že výsledek může být v různých situacích odlišný – obohacení na straně vlastníka zhotovené věci může mít stejnou, nižší i vyšší hodnotu, než je cena věcí, které byly zapracovány. Je třeba ovšem zohlednit i to, že přidanou hodnotu zpracované věci dávají zejména práce provedené zhotovitelem.

⁷³ Viz např. KUCHAR, O., HORSKÁ, J. op. cit. sub 69.

3.2.2 Bezdůvodné obohacení v případě odstoupení od smlouvy podle nového občanského zákoníku

Podle nového občanského zákoníku se při odstoupení od smlouvy závazek zrušuje ex tunc.⁷⁴ Tato úprava je platná také pro oblast obchodních vztahů, v tomto ohledu tedy dochází ke změně oproti koncepci obchodního zákoníku. Úprava odstoupení od smlouvy v novém občanském zákoníku nicméně už neobsahuje speciální ustanovení týkající se předmětu a rozsahu plnění, které je třeba vydat (vrátit) druhé straně v důsledku zániku závazku, jak to činil obchodní zákoník. Uplatní se tedy obecná úprava bezdůvodného obohacení z plnění na základě právního důvodu, který odpadl (§ 2991 odst. 2 NOZ). Úprava je v zásadě shodná jako v případě neplatnosti smlouvy (viz § 2993, § 3002 odst. 1 NOZ).

Specifická je nová obecná úprava odstoupení od smlouvy pouze ve vztahu k části poskytnutého plnění.⁷⁵ Bylo-li už částečně plněno, může věřitel odstoupit od smlouvy pouze ohledně nesplněného zbytku plnění⁷⁶ - právní důvod plnění tedy odpadá, pouze pokud jde o dosud neplněnou část, ohledně už poskytnuté části plnění se jedná o plnění na základě (v té době) existujícího platného právního důvodu a tedy nelze požadovat restituci bezdůvodné obohacení. Pouze pokud nemá částečné plnění jako takové pro věřitele význam, má možnost odstoupit od smlouvy ohledně daného plnění jako celku. V tom případě se na částečné plnění, které už bylo poskytnuto, použije standardní úpravy bezdůvodného obohacení. Obdobné pravidlo je stanoveno pro případ, kdy smlouva zavazuje dlužníka k nepřetržité či opakované činnosti nebo postupnému dílčímu plnění.⁷⁷

Smlouva o dílo

Speciální úprava pro smlouvu o dílo v § 2600 – 2603 NOZ, která řeší případy „zmaření díla“, vychází částečně z obdobných principů jako dřívější úprava § 543 – 545 ObchZ První rozdílem je, že povaha restituce není odvislá od odpovědnosti objednatele, ale naopak zhotovitele. Tak pokud vlastnické právo ke zpracované věci získal zhotovitel a odpovídá za důvod zmaření díla, má povinnost poskytnout objednateli peněžitou

⁷⁴ § 2004 (1) NOZ: Odstoupením od smlouvy se závazek zrušuje od počátku.

⁷⁵ Obchodní zákoník sice obsahoval obdobnou úpravu v § 347, nicméně pouze ve vztahu k odstoupení od smlouvy z důvodu prodlení s plněním.

⁷⁶ § 2004 odst. 2.

⁷⁷ § 2004 odst. 3.

náhradu za jeho zpracovanou věc, případně mu vrátit věc téhož druhu, pokud jde o věc určenou druhově (§ 2601 NOZ). Pokud zhotovitel ale za důvod zmaření neodpovídá, vyřídí se vzájemné vztahy podle pravidel bezdůvodného obohacení (§ 2600 NOZ).

Pokud má vlastnické právo k zpracované věci objednatel a zhotovitel odpovídá za důvod zmaření díla, obsahuje naopak NOZ úpravu alternativních práv objednatele. Ten si může vybrat mezi vydání věci zpracováním vzniklé a náhradou svých věcí, které byly použity ke zpracování nebo vrácením věcí téhož druhu (§ 2602 NOZ). Zhotovitel má pak v prvním případě standardní práva z bezdůvodného obohacení. Pokud zhotovitel za zmaření díla neodpovídá, nemá objednatel toto právo volby a může pouze požadovat vydání vzniklé věci, současně má povinnost zhotoviteli nahradit cenu jeho věcí, které byly ke zpracování použity (§ 2603 NOZ).

3.3 Další ustanovení týkající se bezdůvodného obohacení v novém občanském zákoníku – Culpa in contrahendo

Nový občanský zákoník upravuje povinnost vypořádání bezdůvodného obohacení mimo jiné také v rámci nové úpravy předmluvního jednání. Podle § 1730 odst. 2 NOZ, pokud jedna ze stran získá při jednání o smlouvě o druhé straně nebo od ní důvěrné informace, dbá na to, aby nedošlo k jejich zneužití nebo bezdůvodnému prozrazení. Pokud tuto povinnost poruší a obohatí se tím, je povinna toto obohacení vydat druhé straně. Nicméně domnívám se, že tato výslovná úprava povinnosti vydat obohacení je nadbytečná, protože by se na uvedené případy vztáhla už obecná povinnost vydat obohacení získané na úkor jiného bez spravedlivého důvodu (§ 2991 odst. 1 NOZ).

Koncept úpravy je v podstatě obdobný jako byla povinnost vydat obohacení z neoprávněného použití firmy podle obchodního zákoníku (§ 12 odst. 1 ObchZ).

4 Promlčení práva na vydání bezdůvodného obohacení

4.1 Obecně k rekodifikaci promlčení bezdůvodného obohacení

Otázky promlčení a prekluze upravuje nový občanský zákoník ve svých § 609-654 NOZ. V souvislosti s promlčením práva na vydání bezdůvodného obohacení nová právní úprava účinná od roku 2014 nepřinesla do této oblasti práva žádné zásadní nebo dokonce revoluční změny. Důležitým aspektem rekodifikace ve vztahu k promlčení práva na vydání bezdůvodného obohacení, který lze s příchodem nového občanského zákoníku ocenit, je odstranění nejednotné právní úpravy v této otázce dříve upravované jak starým občanským zákoníkem, tak obchodním zákoníkem.

V průběhu rekodifikačních prací se vycházelo z určitého předpokladu, podle kterého byla dosavadní úprava promlčení obsažená v starém občanském zákoníku ve své podstatě vyhovující, a nebylo tedy nutné ji podstatným způsobem měnit. Z uvedeného důvodu měla být nová právní úprava nanejvýš obohacena o některé nové prvky. Autoři rekodifikace vycházeli z úpravy obsažené v starém občanském zákoníku a při přípravě nového zákoníku pouze přihlíželi k některým prvkům úpravy promlčení obsažené v obchodním zákoníku. Jedním z hlavních cílů rekodifikace ve vztahu k úpravě promlčení se ovšem stalo sjednocení dříve nejednotné soukromoprávní zákonné úpravy promlčení obsažené v starém občanském zákoníku i v obchodním zákoníku. Dřívější nejednotnost vedla také k určitému kolísání judikatury v otázce rozhodného zákona pro případy promlčení práva na vydání bezdůvodného obohacení v obchodních závazkových vztazích.⁷⁸

Rekodifikací tedy došlo do budoucna ke konečnému vyjasnění dřívější různorodosti právních názorů týkajících se otázky promlčení práva na vydání bezdůvodného obohacení v obchodních závazkových vztazích a také k odstranění určité právní nejistoty spočívající ve správném určení právního předpisu, kterým se promlčení práva na vydání bezdůvodného obohacení ve vztazích mezi podnikateli řídí.

Je třeba uvést, že po sjednocení právní úpravy v této oblasti volala odborná veřejnost již delší dobu. Například Švestka s ohledem na nejednotnost judikatury uvedl, „[...]že tento případ přímo ukázkově dosvědčuje, jak je i v této oblasti

⁷⁸ ELIÁŠ, K. Návrh úpravy promlčení v osnově občanského zákoník, *Bulletin advokacie*, 2011, č. 1-2, s. 47-52.

*soukromoprávních vztahů navýsost potřebná zásadně jednotná úprava promlčení. Jen ta by podobnému kolísání soudní praxe spojenému s právní nejistotou předešla.*⁷⁹

Vzhledem k výše uvedenému lze tedy říci, že záměr autorů rekonstrukce ve vztahu k promlčení, jehož cílem bylo do budoucna úpravu promlčení (mimo jiné také práva na vydání bezdůvodného obohacení) sjednotit a zabránit tím komplikacím spočívajícím ve zmíněné nejistotě, se tedy v konečné podobě nového občanského zákoníku povedl.

4.2 Promlčení práva na vydání bezdůvodného obohacení v obchodněprávních vztazích

S ohledem na výše zmíněnou nejednotnost právních názorů odborné veřejnosti,⁸⁰ která postihla také soudní judikaturu v této oblasti, se zastavím u této problematiky blíže v této části mé práce.

Základem popisované nejednotnosti právních názorů odborné veřejnosti i judikatury byl spor o výklad dvou následujících otázek:

1. Řídí se počátek a délka promlčecí doby u práva na vydání bezdůvodného obohacení vzniklého z obchodněprávního vztahu obchodním zákoníkem nebo starým občanským zákoníkem?
2. Lze na právo na vydání bezdůvodného obohacení z obchodněprávního vztahu aplikovat úpravu starého občanského zákoníku, která dle § 107 odst. 3 SOZ stanoví, jsou-li účastníci neplatné nebo zrušené smlouvy povinni vzájemně si vrátit vše, co podle ní dostali, přihlédně soud k námitce promlčení jen tehdy, jestliže by i druhý účastník mohl promlčení namítat?

⁷⁹ ŠVESTKA, J., SPÁČIL, J., ŠKÁROVÁ, M. a HULMÁK, M. *Občanský zákoník: komentář*. 2. vyd. Praha: Beck, 2009, s. 611-612.

⁸⁰ Srov. rozsáhlou diskusi na stránkách odborných periodik: MAREK, K. Poznámka k promlčení bezdůvodného obohacení v obchodněprávních vztazích. *Bulletin advokacie*. 2005, č. 10, s. 48-49; ZLÁMAL, A., K promlčení práva na vydání bezdůvodného obohacení v obchodněprávních vztazích trochu jinak. *Bulletin advokacie*. 2006, č. 4, s. 30-31; PETŘÍK, J., STRNAD, M. K možnosti aplikace § 107 odst. 3 o. z. na promlčení práva na vydání bezdůvodného obohacení v obchodněprávních vztazích. *Bulletin advokacie*. 2007, č. 1, s. 16-17; HROMEK, V. Několik poznámek do diskuse o promlčení práva na vydání bezdůvodného obohacení. *Bulletin advokacie*. 2007, č. 7-8, s. 34-36; KOČOVÁ, K. Další poznámka k promlčení práva na vydání bezdůvodného obohacení. *Bulletin advokacie*. 2007, č. 7-8, s. 37; SMUTNÝ, L. K promlčení nároku na vydání bezdůvodného obohacení v obchodněprávních vztazích. *Právní rozhledy* 2009, č. 15, s. 552-555.

Vzhledem ke skutečnosti, že v tento spor byl pro budoucí případy vyřešen zmíněným sjednocením právní úpravy rekonstrukcí a také vzhledem ke skutečnosti, že také judikatura došla ke sklonku účinnosti starého občanského zákoníku, k určitému konečnému stanovisku v řešení výše zmíněných otázek, zastávím se pouze u nejzásadnějších rozhodnutí Nejvyššího soudu týkajících se této problematiky a nebudu podrobně rozebírat zmíněné právní názory odborné veřejnosti a judikaturu, kterou vzhledem k jejímu překonání dnes již nelze považovat za relevantní.

Jak již bylo zmíněno, Nejvyšší soud ve své rozhodovací praxi opakovaně řešil otázku, zda se promlčení práv z bezdůvodného obohacení z obchodněprávního vztahu řídí pouze úpravou starého občanského zákoníku, či pouze úpravou obsaženou v obchodním zákoníku, případně zda je možné subsidiární použití ustanovení starého občanského zákoníku tam, kde zvláštní úprava v obchodním zákoníku chybí.

Výsledkem vývoje judikatury bylo jednak rozhodnutí velkého senátu obchodního kolegia č. 35 (35 Odo 619/2002 ze dne 18. 6. 2003⁸¹), ve kterém Nejvyšší soud stanovil (rozdílně od dosavadní judikatury v téže věci⁸²), že v případě bezdůvodného obohacení vzniklého z obchodněprávního vztahu se promlčení práva na jeho vydání řídí právní úpravou obchodního zákoníku, která má v tomto případě komplexní povahu.

Nejvyšší soud v této věci přímo uvedl následující zásadní argumenty:

„Je-li [...] závazkový vztah založený mezi účastníky smlouvou [...] vztahem obchodním, má nepochybně obchodní povahu i závazkový vztah vzniklý z bezdůvodného obohacení, k němuž došlo proto, že původní právní důvod plnění (obchodní smlouva) odpadl.“

„Právní úprava promlčení v obchodním zákoníku má komplexní povahu“

⁸¹ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 18. 6. 2003, sp. zn. 35 Odo 619/2002, in: CODEXIS ACADEMIA [právní informační systém]. ATLAS consulting.

⁸² Viz např. Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 16. 5. 2002, sp. zn. 25 Cdo 2250/2000, in: CODEXIS ACADEMIA [právní informační systém]. ATLAS consulting; Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 28. 3. 2000, sp. zn. 32 Cdo 1811/99, uveřejněný v časopise Právo a podnikání, 2001, č. 9, s. 30; Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 14. 3. 2002, sp. zn. 29 Odo 55/2001-53, in: CODEXIS ACADEMIA [právní informační systém]. ATLAS consulting; Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 29. 7. 2002, sp. zn. 33 Odo 76/2002, in: CODEXIS ACADEMIA [právní informační systém]. ATLAS consulting.

„Skutečnost, že obchodní zákoník výslovně neupravuje počátek běhu promlčecí doby a její délku, pokud jde o právo na vydání bezdůvodného obohacení (na rozdíl od občanského zákoníku - srov. jeho § 107), pak neznamená nutnost aplikace právní úpravy občanského zákoníku, nýbrž pouze to, že tyto otázky je zapotřebí řešit dle obecných ustanovení obchodního zákoníku o promlčení (dle jeho § 391 a § 397). Jelikož obchodní zákoník je v poměru k občanskému zákoníku předpisem zvláštním (lex specialis), což platí i pro obecná ustanovení obchodního zákoníku upravující promlčení (§ 391 a § 397) v poměru k ustanovení § 107 občanského zákoníku, platí, že při řešení otázky promlčení práva na vydání bezdůvodného obohacení v obchodních vztazích se použije především právní úprava obsažená v obchodním zákoníku.“

Dalším významným krokem pak bylo rozhodnutí velkého senátu občanskoprávního a obchodního kolegia č. 31 (31 Cdo 4781/2009 ze dne 16. 5. 2012⁸³), které modifikovalo předchozí uvedené stanovisko Nejvyššího soudu v otázce aplikovatelnosti § 107 odst. 3 SOZ na oblast obchodněprávních vztahů. Ustanovení se týká synallagmatických závazků a chrání druhou stranu neplatné nebo zrušené smlouvy pro případ, že by pouze první strana mohla namítat promlčení práva na vydání plnění z bezdůvodného obohacení, které ze zrušené či neplatné smlouvy vzniklo (§ 457 SOZ); ustanovení stanovuje, že soud k námitce promlčení přihlédne v takovém případě pouze tehdy, jestliže by promlčení mohl namítat i druhý účastník smlouvy, a je tedy logickým korektivem, který má zabraňovat neodůvodněné nerovnováze ve vzájemných právech a povinnostech stran neplatné či zrušené smlouvy.

Nejzásadnější argumenty z tohoto rozhodnutí velkého senátu občanskoprávního a obchodního kolegia č. 31 jsou podle mého názoru tyto:

„Je tedy třeba posoudit, zda skutečně úprava promlčení v obchodním zákoníku představuje komplexní úpravu, jak bylo vyjádřeno v R 26/2004 [35 Odo 619/2002], či zda je třeba tento závěr revidovat [...].“

Nejvyšší soud dospěl k závěru, že ustanovení § 107 odst. 3 obč. zák. lze aplikovat i v případě promlčení v obchodních závazkových vztazích. Komplexnost právní úpravy promlčení v obchodním zákoníku je třeba chápat v tom smyslu, že

⁸³ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne ze dne 16. 5. 2012, sp. zn. 31 Cdo 4781/2009, in: CODEXIS ACADEMIA [právní informační systém]. ATLAS consulting.

obchodní zákoník upravuje běh a délku všech promlčecích dob. V případě nároku na vrácení plnění z neplatné smlouvy se tedy neaplikuje ustanovení § 107 odst. 1 a 2 obč. zák., nýbrž ustanovení § 394 odst. 2 a § 397 obch. zák. Tím ovšem není vyloučena aplikace ustanovení § 107 odst. 3 obč. zák., neboť tento případ obchodní zákoník neupravuje (nejde totiž o otázku běhu či délky promlčecí doby). V takovém případě se pak použije ustanovení předpisu obecného, tedy zákoníku občanského.“

Uvedené rozhodnutí původní stanovisko Nejvyššího soudu revidovalo (ačkoli mám za to, že obě stanoviska nejsou ve vzájemném zásadním rozporu – druhé rozhodnutí nepopírá závěry prvního, pouze je rozvádí a zpřesňuje) a konstatovalo, že výše uvedený závěr o výlučné aplikovatelnosti úpravy promlčení v obchodním zákoníku na oblast obchodních vztahů se vztahuje toliko na otázku běhu a délky promlčecích dob, které v obchodním zákoníku upraveny jsou a tuto úpravu je tak třeba, na základě principu speciality, chápat jako úpravu komplexní, nicméně tím není vyloučena aplikace ustanovení § 107 odst. 3 SOZ, protože úpravu pro tuto situaci obchodní zákoník vůbec neobsahuje.

4.2.1 Úprava podle obchodního zákoníku

Domnívám se, že uvedená soudní rozhodnutí tedy poskytla dostatečnou odpověď na výše položené otázky, které značnou dobu trápily jak právní teoretiky, tak vzhledem k postupné dynamice judikatury v této oblasti také soudy. S ohledem na argumenty použité ve výše uvedených judikátech považuji řešení, ke kterému Nejvyšší soud v průběhu několika let došel, za velmi rozumný kompromis.

Právo na vydání bezdůvodného obohacení vzniklého z obchodněprávního vztahu se tedy promlčí v čtyřleté promlčecí době stanovené § 397 ObchZ.

Počátek promlčecí doby je také dán úpravou obsaženou v obchodním zákoníku a u práv vymahatelných u soudu začíná běžet promlčecí doba dle § 391 odst. 1 ObchZ ode dne, kdy právo mohlo být uplatněno u soudu. U práva na vrácení plnění uskutečněného podle neplatné smlouvy (tedy v případě plnění z neplatného právního důvodu) počíná promlčecí doba dle § 394 odst. 2 ObchZ běžet ode dne, kdy k plnění došlo. V případě práv, jež vznikají odstoupením od smlouvy, běží promlčecí doba dle § 394 odst. 1 ObchZ ode dne, kdy oprávněný od smlouvy odstoupil.

Ustanovení § 107 odst. 3 SOZ týkající se nepřipustnosti namítat promlčení pohledávky vzniklé z bezdůvodného obohacení v případě, nemůže-li promlčení namítat také druhý účastník neplatné či zrušené smlouvy lze aplikovat také v obchodněprávních vztazích.

4.2.2 Budoucí význam právní úpravy obchodního zákoníku

Je třeba uvést, že použitelnost výše uvedených závěrů Nejvyššího soudu nekončí s účinností nového občanského zákoníku, ale tato argumentace je pro úpravu bezdůvodného obohacení vzniklého z obchodních závazkových vztahů stále relevantní.

Nový občanský zákoník v přechodném ustanovení § 3028 odst. 3 NOZ uvádí:

„Není-li dále stanoveno jinak, řídí se jiné právní poměry vzniklé přede dnem nabytí účinnosti tohoto zákona, jakož i práva a povinnosti z nich vzniklé, včetně práv a povinností z porušení smluv uzavřených přede dnem nabytí účinnosti tohoto zákona, dosavadními právními předpisy. To nebrání ujednání stran, že se tato jejich práva a povinnosti budou řídit tímto zákonem ode dne nabytí jeho účinnosti.“

S ohledem na citované ustanovení nového občanského zákoníku se tedy právní úprava vztahů z bezdůvodného obohacení řídí povahou právních vztahů, ze kterých vznikly. Tedy aplikace ustanovení obchodního zákoníku a výše zmíněných závěrů judikatury na otázky bezdůvodného obohacení je i v dnešní době stále možná.

4.3 Obecná úprava promlčení v novém občanském zákoníku

4.3.1 Hmotněprávní aspekt promlčení

Nová právní úprava promlčení obsažená v novém občanském zákoníku staví do popředí dvě základní právní pravidla obsažená v § 609 NOZ. Prvním pravidlem je, že pokud určité právo nebylo vykonáno v promlčecí lhůtě, dojde k jeho promlčení a dlužník není povinen promlčený závazek plnit. Druhé pravidlo říká, že plnil-li dlužník svůj závazek i po uplynutí promlčecí lhůty, nemůže své plnění požadovat zpět. Z hlediska soukromého práva je tedy i pro případy promlčení práva na vydání

bezdůvodného obohacení podstatné, že obohacený již nemá povinnost plnit ovšem i nadále je k případnému plnění oprávněn.⁸⁴

Velmi důležitou skutečností je, že v případě plnění dlužníka (obohaceného) není nikterak rozhodné, zda si dlužník (obohacený) promlčení v době svého plnění uvědomoval či nikoliv. V případě, že dlužník (resp. v případě bezdůvodného obohacení obohacený) plní po uplynutí promlčecí lhůty, nejedná se o plnění bez právního důvodu a dluh (obohacení) jako takový stále přetrvává, ačkoli již pouze v nevynutitelné podobě ve formě naturální obligace.⁸⁵

V této souvislosti uvedl Nejvyšší soud, že „[p]odstatou promlčení skutečně není zánik práva, ale jeho závažné oslabení, protože nárok jakožto součást subjektivního práva se stává podmíněným - závisí na tom, zda se povinný subjekt promlčení dovolá. Pokud se tak stane, nárok oprávněného subjektu zaniká, právo se stává nevynutitelným (byť nezaniká a stále existuje) a soud (resp. jiný příslušný orgán) jej nemůže přiznat.“⁸⁶

4.3.2 Procesněprávní aspekt promlčení

V souvislosti s výše citovaným usnesením Nejvyššího soudu lze přejít k dalšímu pravidlu, na kterém nová úprava promlčení práva na vydání bezdůvodného obohacení stojí. Právní úprava obsažená v § 610 odst. 1 NOZ vychází ze zásady, podle které soud přihlédne k promlčení pouze v případě, kdy obohacený promlčení svého závazku namítne.

Tato úprava tedy představuje tzv. procesněprávní aspekt uplynutí promlčecí lhůty. Jedná se o situaci, kdy soud přihlédne k výše popsanému hmotněprávnímu zeslabení práva na vydání bezdůvodného obohacení, ke kterému dojde již samotným uplynutím promlčecí lhůty, pouze v případě, kdy dlužník vznesl námitku promlčení v soudním řízení, jehož předmětem je promlčená povinnost vydat ochuzenému bezdůvodné obohacení.⁸⁷ Soud ovšem není ani v rámci své poučovací povinnosti oprávněn dlužníka (obohaceného) upozornit na možnost vznesení námítky promlčení,

⁸⁴ Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., op. cit. sub 17, § 609.

⁸⁵ ŠVESTKA, J., DVORÁK, J., FIALA, J. *Občanský zákoník: komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2013, § 609, in: ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR.

⁸⁶ Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 28. 4. 2008, sp. zn. 28 Cdo 1358/2008, in: CODEXIS ACADEMIA [právní informační systém]. ATLAS consulting.

⁸⁷ ŠVESTKA, J., DVORÁK, J., FIALA, J. Op. cit. sub 85, § 610.

jelikož poučovací povinnost soudu neslouží k tomu, aby byl účastník nabádán k uskutečnění hmotněprávního jednání ve svůj prospěch.⁸⁸

Nejvyšší soud k této problematice došel k závěru, že námitka promlčení může být vznesena až v řízení, jehož předmětem je právo, jehož se promlčení týká.⁸⁹

V jiném případě uvedl Nejvyšší soud, že „[n]ámitka promlčení vznesená žalovaným v průběhu soudního řízení je jednostranný, výslovný a adresný právní úkon, jenž působí, že promlčené právo nelze uplatnit, avšak věřitelovo právo trvá jako součást obsahu tzv. *naturální obligace*.“⁹⁰ Z odůvodnění citovaného rozsudku dále vyplývá, že důkazní břemeno, povinnost tvrzení i povinnost důkazní k námitce promlčení musí unést žalovaný (obohacený).

Práva vznést námitku promlčení se dle § 610 odst. 1 nikdo nemůže předem platně vzdát a učinil-li tak, nepřihlíží se k takovému jednání. Ve vztahu k právu vznést námitku promlčení je třeba dále uvést, že se jedná o právo, které má nemajetkový charakter a jako takové se nepromlčuje.⁹¹

S ohledem na výše uvedené lze tedy říci, že hmotněprávní povinnost obohaceného plnit zanikne uplynutím promlčecí lhůty k uplatnění práva na vydání bezdůvodného obohacení a nikoli až okamžikem, kdy dojde k uplatnění námitky promlčení před soudem. V případě, že v řízení před soudem nedojde k namítnutí promlčení, soud žalobě na vydání bezdůvodného obohacení vyhoví a úprava obsažená v § 609 NOZ, která stanoví, že dlužník (obohacený) není povinen plnit, se nepoužije. Povinnost dlužníka plnit se již ovšem nemůže opírat o původní právní důvod, jelikož došlo k jeho hmotněprávnímu zániku. Novým právním důvodem se stane pravomocné meritorní rozhodnutí soudu, u něhož běží nová desetiletá promlčecí lhůta podle § 640 NOZ počítaná od okamžiku, kdy mělo být podle předmětného rozhodnutí plněno.⁹²

⁸⁸ Nález Ústavního soudu ČR ze dne 19. 9. 1996, sp. zn. III. ÚS 104/96, in: CODEXIS ACADEMIA [právní informační systém]. ATLAS consulting.

⁸⁹ Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 25. 1. 2006, sp. zn. 20 Cdo 47/2006, in: CODEXIS ACADEMIA [právní informační systém]. ATLAS consulting.

⁹⁰ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 27. 5. 2008, sp. zn. 32 Cdo 4291/2007, in: CODEXIS ACADEMIA [právní informační systém]. ATLAS consulting.

⁹¹ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 27. 11. 2002, sp. zn. 29 Cdo 2860/2000, in: CODEXIS ACADEMIA [právní informační systém]. ATLAS consulting.

⁹² ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. Op. cit. sub 85, § 609.

4.3.3 Neúčinnost námitky promlčení

K vznesené námitce promlčení soud nepřihlédne automaticky za každé situace. Pokud strany něčeho nabyly z neplatné smlouvy, bylo-li plněno na základě zrušeného závazku, případně bylo-li plněno na základě zdánlivého právního jednání, přihlédne soud k námitce promlčení, jen pokud by promlčení mohla namítnout i druhá strana.

Tato úprava § 610 odst. 2 NOZ ve své podstatě přejímá dřívější úpravu obsaženou v § 107 odst. 3 SOZ. V rámci rekonstrukce byla do nového občanského zákoníku ještě přidána možnost aplikace této právní úpravy týkající se vznesené námitky promlčení také ve vztahu k institutu zdánlivého právního jednání.

Smyslem právní úpravy, která umožňuje soudu nepřihlédnout k vznesené námitce promlčení, je snaha o zabezpečení navrácení účastníky vzájemně poskytnutých hodnot v případech plnění z neplatné smlouvy nebo ze zrušeného závazku, ke kterému došlo v různé době, případně také v situaci, kdy se jedná o poskytnutí promlčitelného plnění oproti plnění nepromlčitelnému (takovým plněním je například předání věci jejím vlastníkem na základě neplatné či zrušené kupní smlouvy). Právní úprava obsažená v § 610 odst. 2 NOZ se dále užije pouze v případech, kdy některá ze smluvních stran již něco od druhé smluvní strany obdržela. Dojde-li k vznesení námitky promlčení, která má ovšem spadat pod režim § 610 odst. 2 NOZ, soud přihlédne k neúčinnosti takto vznesené námitky z úřední povinnosti.⁹³

Cílem popisované právní úpravy je určitá snaha vyrovnat nerovnováhu v případě vzájemných práv na vydání bezdůvodného obohacení například v situaci, kdy „[...] při kupní smlouvě není vydání věci pro nepromlčitelnost vlastnického práva ohroženo uplynutím doby, zatímco právo na vydání peněžitého protiplnění promlčení podléhá. Tomuto stavu – v souladu se synallagmatickým principem [...] – brání úprava výslovně stanovená § 107 odst. 3. [SOZ, dnes upravená v § 610 odst. 2 NOZ], čelící nepřipustnému obohacení pouze jedné smluvní strany[...].“⁹⁴

Tento postup se nicméně neuplatní v situaci, kdy proti sobě stojí dvě peněžitá plnění, tedy v situaci, kdy proti sobě zároveň stojí dvě plnění promlčitelná. Podle

⁹³ Tamtéž, § 610.

⁹⁴ ŠVESTKA, J., SPÁČIL, J., ŠKÁROVÁ, M. a HULMÁK, M. *Občanský zákoník: komentář*. 2. vyd. Praha: Beck, 2009, s. 612.

judikatury Nejvyššího soudu ustanovení § 610 odst. 2 NOZ shodně s dřívější právní úpravou obsaženou v starém občanském zákoníku „*míří pouze na případy synalagmatických závazků, kdy na jedné straně stojí právo, které se promlčuje, a na druhé straně právo nepromlčitelné, tedy především na případy, kdy oproti sobě stojí právo na vydání peněžitého plnění vůči vlastnickému právu*“⁹⁵

Závěr o tom, že ustanovení § 107 odst. 3 SOZ a dnes § 610 odst. 2 NOZ „*o promlčení povinnosti vrátit si vzájemné plnění lze aplikovat pouze v případech, v nichž na jedné straně stojí právo vlastnické oproti jinému právu*“ potvrdil také Nejvyšší soud.⁹⁶

Nová právní úprava § 610 odst. 2 NOZ dále stanoví, že stejným způsobem ve vztahu k námitce promlčení, se bude postupovat také v situaci, kdy bylo plněno na základě zdánlivého právního jednání. Tedy na základě jednání, které vůbec není projevem vůle, nebyla-li vůle zjevně projevena vážně, případně právní jednání není určité či srozumitelné a z tohoto důvodu nelze ani výkladem zjistit jeho obsah.

Ačkoli je zdánlivé jednání třeba považovat za neúčinné již od okamžiku, kdy bylo učiněno, v případě neurčitosti nebo nesrozumitelnosti může být zdánlivé jednání zhojeno dodatečným vyjasněním projevu vůle smluvními stranami. Tato možnost svým způsobem zužuje automatickou nutnost aplikace § 610 odst. 2 NOZ na všechny případy zdánlivého právního jednání.

Byl-li totiž projev vůle dodatečně vyjasněn, k jeho dřívější vadě se tedy dle § 553 odst. 2 NOZ nepřihlíží a je třeba na něj hledět, jako by zde existovalo bezvadné právní jednání již od počátku. Tímto vyjasněním také zanikne právo dožadovat se vydání bezdůvodného obohacení.

K možnosti aplikovat ustanovení § 610 odst. 2 NOZ na případy zdánlivého jednání uvádí odborná literatura následující: „*Pokud se domáhá vrácení věci ze zdánlivě uzavřené kupní smlouvy vlastník této věci, nejedná se prvotně o žalobu na vydání plnění poskytnutého bez právního důvodu, ale o žalobu vlastnickou. Právo na vrácení věci se v takovém případě nepromlčuje. Plněními, která jsou si její účastníci povinni vydat, jsou*

⁹⁵ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 22. 1. 2003, sp. zn. 33 Odo 773/2002, in: CODEXIS ACADEMIA [právní informační systém]. ATLAS consulting.

⁹⁶ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 22. 12. 2004, sp. zn. 32 Odo 885/2003, in: CODEXIS ACADEMIA [právní informační systém]. ATLAS consulting.

ze strany prodávajícího převod vlastnictví a ze strany kupujícího zaplacení kupní ceny. Právě k takto vymezenému plnění se vztahuje ustanovení § 610 odst. 2. Na námitky promlčení směřující proti nárokům, které s těmito závazky souvisejí (např. nárok osoby vydávající předmět bezdůvodného obohacení na náhradu nákladů, které na něj po dobu jeho užívání vynaložila), je aplikovat nelze.“⁹⁷

Závěrem k této části si dovolím říci, že úprava obsažená v § 610 odst. 2 NOZ, jejímž smyslem je umožnění soudu nepřihlídnout k vznesené námitce promlčení, má v porovnání s dřívější právní úpravou obsaženou v starém občanském zákoníku mnohem užší dosah.

Důvodem je mimo již zmíněnou možnost konvalidace zdánlivého právní jednání také skutečnost, že podle úpravy obsažené v novém občanském zákoníku již plnění poskytnuté na základě neplatné smlouvy nebo ze zrušeného závazku, nemusí být ve všech případech předmětem bezdůvodného obohacení, které jsou stany si strany povinny vzájemně vrátit. Z ustanovení § 2004 odst. 2 a 3 NOZ, § 2005 odst. 1 a 2 NOZ a z § 2007 NOZ totiž plyne, že „došlo-li před zrušením smlouvy k částečnému plnění, není možné na toto plnění dodatečně (po zrušení smlouvy) pohlížet jako na plnění poskytnuté bez právního důvodu, pokud toto částečné plnění mělo pro věřitele hospodářský význam. Dopad ustanovení § 610 odst. 2 [NOZ] je tedy podstatně užší než předchozího § 48 odst. 2 [SOZ]. Bez výraznějšího zkreslení lze uzavřít: účinky odstoupení od smlouvy při částečném plnění se v [NOZ] posuzují *ex nunc* (tedy ve stavu plnění k okamžiku odstoupení), a nikoli *ex tunc* (má se za to, že smlouva nebyla nikdy uzavřena), a to včetně případné možnosti uplatnit promlčení. Takové pojetí se blíží úpravě § 349 a násl. [ObchZ].“⁹⁸

4.4 Délka promlčecí lhůty

4.4.1 Zákonná délka promlčecí lhůty

V případě bezdůvodného obohacení nestanoví nový občanský zákoník promlčecí lhůtu k uplatnění práva na jeho vydání shodně pro všechny případy, ale stejně jako předchozí právní úprava rozlišuje mezi subjektivní a objektivní promlčecí lhůtou.

⁹⁷ ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. Op. cit. sub 85, § 610.

⁹⁸ Tamtéž.

Obecná objektivní promlčecí lhůta k uplatnění práva na vydání bezdůvodného obohacení stanovená § 638 odst. 1 NOZ uplyne nejpozději za deset let ode dne, kdy k bezdůvodnému obohacení došlo. Zároveň je § 638 odst. 2 NOZ také stanovena speciální zpřísněná patnáctiletá objektivní promlčení lhůta k uplatnění práva na vydání bezdůvodného obohacení pro případy, kdy dojde k úmyslnému nabytí bezdůvodnému obohacení.

Určitou změnou oproti předchozí právní úpravě je, že nový občanský zákoník výslovně určuje speciální promlčecí lhůtu pro uplatnění práva na vydání bezdůvodného obohacení pouze v případě objektivní promlčecí lhůty.

Speciální subjektivní promlčecí lhůta k uplatnění práva na vydání bezdůvodného obohacení není v ustanoveních novém občanském zákoníku zvlášť upravena a vychází se z obecné subjektivní promlčecí lhůty § 629 NOZ, která trvá tři roky.

Ke vzájemnému vztahu objektivní a subjektivní promlčecí lhůty je třeba uvést, že se jedná o na sobě zcela nezávislé promlčecí lhůty, jejichž počátek je upraven odlišným způsobem a tyto lhůty nezávisle jedna na druhé běží i končí. V případě, dojde-li k uplynutí kterékoli z nich a uplatní-li zároveň žalovaný v průběhu soudního řízení námitku promlčení, nelze již požadavku žalobce vyhovět z důvodu promlčení.⁹⁹

Skutečnost týkající se vzájemné nezávislosti promlčecích lhůt byla již dříve potvrzena judikaturou Nejvyššího soudu, kterou lze označit za relevantní také k nové právní úpravě obsažené v novém občanském zákoníku. Podle názoru Nejvyššího soudu je vzájemný vztah promlčecích lhůt takový, že skončí-li běh jedné z promlčecích lhůt, právo se promlčí, a to i za situace, že ještě stále běží druhá promlčecí lhůta.¹⁰⁰

Nejvyšší soud k této věci v dalším případě uvedl, že „*vztah mezi objektivní a subjektivní promlčecí dobou je takový, že skončí-li běh jedné z nich, právo se promlčí, a to i za situace, že ještě běží druhá promlčecí doba. Jestliže [...] se právo promlčelo uplynutím [...] subjektivní promlčecí doby [...] je bez právního významu, zda [...] v době podání žaloby ještě běžela [...] objektivní promlčecí doba.*¹⁰¹

⁹⁹ Tamtéž, § 621.

¹⁰⁰ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 31. 8. 2004, sp. zn. 25 Cdo 730/2004, in: CODEXIS ACADEMIA [právní informační systém]. ATLAS consulting.

¹⁰¹ Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 18. 3. 2008, sp. zn. 28 Cdo 3977/2007, in: CODEXIS ACADEMIA [právní informační systém]. ATLAS consulting.

4.4.2 Modifikace délky promlčecí lhůty

Nově ustanovení § 630 odst. 1 NOZ umožňuje stranám odchýlně od zákonné úpravy ujednat si kratší nebo delší promlčecí lhůtu, která se počítá ode dne, kdy právo mohlo být poprvé uplatněno.

Touto právní úpravou došlo k zásadnímu prolomení dřívější kogentní úpravy promlčení, která byla v občanském právu dovozována z § 2 odst. 3 SOZ a dále také ze samotné povahy ustanovení o promlčení a v obchodním právu z § 263 odst. 1 ObchZ.

Rekodifikací zavedená možnost dispozitivní úpravy promlčecí lhůty má však také několik omezujících limitů. Zejména stranami ujednaná délka promlčecí lhůty může být nejméně v trvání jednoho roku a nejdéle v trvání patnácti let. Nelze také ujednat kratší nebo delší promlčecí lhůtu v neprospěch slabší strany, a pokud se tak stane, k takovému ujednání se vůbec nepřihlíží.

Důvodová zpráva uvádí, že se odchýlná úprava může týkat pouze subjektivní promlčecí lhůty. Toto omezení odůvodňuje tím, že by to „*odporovalo zásadám spravedlnosti připustit ujednání vylučujícího oprávněnému uplatnit jeho právo v případech, kdy se o vzniku a existenci svého práva nemohl dozvědět.*“¹⁰² Je třeba říci, že závěr uvedený v důvodové zprávě z § 630 NOZ ani z jiných ustanovení NOZ výslovně nevyplývá. Lze s ním však s ohledem na dosavadní judikaturu souhlasit.¹⁰³

4.5 Počátek běhu promlčecí lhůty

Podle ustanovení § 619 NOZ počne promlčecí lhůta u práva vymahatelného u orgánu veřejné moci běžet ode dne, kdy právo mohlo být poprvé uplatněno. Nový občanský zákoník dále na stejném místě upřesňuje, že právo může být poprvé uplatněno od okamžiku, kdy se oprávněná osoba dozvěděla o okolnostech rozhodných pro počátek běhu promlčecí lhůty, případně od okamžiku, kdy se o takových okolnostech dozvědět měla a mohla.

¹⁰² Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., op. cit. sub 17, § 630.

¹⁰³ Srov. například Nález Ústavního soudu ČR ze dne 21. 6. 2011, sp. zn. I. ÚS 548/11-1, in: CODEXIS ACADEMIA [právní informační systém]. ATLAS consulting, Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 8. 2. 2011, sp. zn. 21 Cdo 85/2010, in: CODEXIS ACADEMIA [právní informační systém]. ATLAS consulting, Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 23. 11. 2010, sp. zn. 26 Cdo 45/2010, in: CODEXIS ACADEMIA [právní informační systém]. ATLAS consulting.

4.5.1 Subjektivní promlčecí lhůta

Úprava obsažená v ustanovení § 619 NOZ tedy vychází z předpokladu, že pro ochranu soukromých práv je podstatné, aby oprávněná osoba měla možnost své právo uplatnit. Okolnostmi rozhodnými pro počátek běhu promlčecí lhůty jsou vědomost o vzniku a existenci práva a zároveň o osobě, proti které lze toto právo uplatnit. Zákon současně neposkytuje ochranu oprávněné osobě, která svá práva aktivně nehájí a pro takové případy zavedl pro počátek promlčecí lhůty alternativně také okamžik, kdy se oprávněná osoba o okolnostech rozhodných pro uplatnění práva objektivně dozvědět měla a mohla.¹⁰⁴

Okolnosti rozhodné pro počátek běhu promlčecí lhůty u práva na vydání bezdůvodného obohacení zahrnují dle § 621 NOZ vědomost, že k bezdůvodnému obohacení došlo a zároveň vědomost o osobě povinné k jeho vydání.

Vzhledem k tomu, že § 621 NOZ představuje ve vztahu k úpravě obsažené v § 619 NOZ lex specialis, neuplatní se pro počátek běhu promlčecí lhůty u práva na vydání bezdůvodného obohacení předpoklad druhé části § 619 odst. 2 NOZ, že běh promlčecí lhůty počíná také okamžikem, kdy se ochuzený o svém právu na vydání bezdůvodného obohacení dozvědět měl a mohl.

Ke stejnému názoru došla také stále relevantní judikatura Nejvyššího soudu, která je ustálena v názoru, že pro stanovení počátku běhu subjektivní promlčecí lhůty u práva na vydání bezdůvodného obohacení „[...] je rozhodný okamžik, kdy se oprávněný v konkrétním případě skutečně dozví o tom, že došlo na jeho úkor k získání bezdůvodného obohacení a kdo je získal. Jinak řečeno pro počátek subjektivní promlčecí doby k uplatnění práva na vydání plnění z bezdůvodného obohacení je rozhodující subjektivní moment, kdy se oprávněný dozví takové okolnosti, které jsou relevantní pro uplatnění jeho práva u soudu. Touto vědomostí míní se znalost skutkových okolností, z nichž lze odpovědnost za bezdůvodné obohacení dovodit.“¹⁰⁵

Pro určení rozhodného okamžiku pro posouzení počátku běhu subjektivní promlčecí lhůty k uplatnění práva na vydání bezdůvodného obohacení je rozhodná

¹⁰⁴ Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., op. cit. sub 17, § 619.

¹⁰⁵ Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 18. 1. 2011, sp. zn. 28 Cdo 4812/2010, in: CODEXIS ACADEMIA [právní informační systém]. ATLAS consulting.

pouze skutečná vědomost ochuzeného o tom, že došlo na jeho úkor k získání určitého bezdůvodného obohacení a o osobě, která jej získala.¹⁰⁶

Vychází se tedy pouze z prokázané a skutečné vědomosti ochuzeného a nikoli jen z vědomosti předpokládané. Není nezbytné, aby ochuzený měl naprosto přesnou vědomost o výši bezdůvodného obohacení v případě, že tato má být vyjádřena v penězích. Stejně tak není nezbytně nutné, aby ochuzený zcela jistě věděl, která konkrétní osoba je povinna bezdůvodné obohacení vydat. Pro počátek běhu subjektivní promlčecí lhůty u práva na vydání bezdůvodného obohacení zcela postačí, pokud má ochuzený alespoň vědomost o tom, v čem bezdůvodné obohacení spočívá a dále vědomost o určité informaci, která mu dává možnost logickým způsobem dospět k závěru, že se jedná o osobu obohaceného. V případě, že na úkor ochuzeného dojde k bezdůvodnému obohacení více osob, tak pro počátek promlčecí lhůty není nutné, aby ochuzený měl vědomost o tom, v jaké míře se tyto osoby na jeho úkor obohatily.¹⁰⁷

4.5.2 **Objektivní promlčecí lhůta**

Jak již bylo zmíněno výše, § 638 NOZ přímo stanoví zvláštní objektivní promlčecí lhůtu k uplatnění práva na vydání bezdůvodného obohacení. Pro určení počátku běhu objektivní promlčecí lhůty k uplatnění práva na vydání bezdůvodného obohacení je tedy důležité vymezit v jednotlivých případech okamžik, kdy k bezdůvodnému obohacení dojde. Rozlišovat je třeba podle příčiny vzniku bezdůvodného obohacení.

Plnění bez právního důvodu

Objektivní promlčecí lhůta k uplatnění práva na vydání bezdůvodné obohacení, které vzniklo plněním bez právního důvodu, počíná běžet okamžikem přijetí tohoto plnění, jelikož tento okamžik je v tomto případě také okamžikem případného vzniku bezdůvodného obohacení.¹⁰⁸

¹⁰⁶ Srov. dále například Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 14. 8. 2007, sp. zn. 30 Cdo 2758/2006, in: CODEXIS ACADEMIA [právní informační systém]. ATLAS consulting; Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 14. 12. 2010, sp. zn. 28 Cdo 4545/2010, in: CODEXIS ACADEMIA [právní informační systém]. ATLAS consulting.

¹⁰⁷ Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., op. cit. sub 17, § 621.

¹⁰⁸ Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 25. 11. 2008, sp. zn. 30 Cdo 4366/2007, in: CODEXIS ACADEMIA [právní informační systém]. ATLAS consulting.

V případě bezdůvodného obohacení vzniklého na základě neplatného právního jednání je situace následující.

V nové právní úpravě zůstala zachována dřívější dvoukolejnost relativní a absolutní neplatnosti právního jednání. Ohledně neplatnosti právního jednání zavedl nový občanský zákoník zásadu, podle které je třeba na právní jednání hledět spíše jako na platné než jako na neplatné. Tento zavedený důraz na zákonnou preferenci platného jednání považují za velmi pozitivní.

Nový občanský zákoník považuje za absolutně neplatné právní jednání, které se zjevně přičí dobrým mravům, jakož i právní jednání, které odporuje zákonu a zároveň zjevně narušuje veřejný pořádek. Za absolutně neplatné právní jednání je považováno také jednání, které má od počátku nemožné plnění. Dále je považováno za hlavní důvody neplatnosti právního jednání také právní jednání učiněné osobou nezpůsobilou či neschopnou právně jednat a jednání trpící nedostatkem formy.¹⁰⁹

Dále nový občanský zákoník zavádí institut tzv. zdánlivého právního jednání dle § 551 – 554 NOZ. V případě, že došlo k poskytnutí určitého plnění, jež má být předmětem bezdůvodného obohacení na základě zdánlivého právního jednání, běží také objektivní promlčecí lhůta pro vydání tohoto obohacení od okamžiku, kdy bylo takové plnění uskutečněno.

Pro rozlišení s jinými případy je třeba uvést, že za zdánlivé jednání lze označit jednání, které se může jevit jako právní jednání ovšem nebudou zde naplněny jeho pojmové znaky. Ve vztahu k bezdůvodnému obohacení se jedná se o případy plnění, které nebylo uskutečněno na základě svobodné vůle jednající osoby, dále nebyla-li zjevně projevena vážná vůle, případně nelze-li pro neurčitost nebo nesrozumitelnost zjistit obsah takového jednání a ani jej výkladem dovodit. K takovému jednání se tedy vůbec nepřihlíží, lze jej označit za nicotné, a co bylo plněno na jeho základě, bylo plněno bez existujícího právního důvodu.¹¹⁰

Nová právní úprava vychází z předpokladu, že v případě tzv. zdánlivého jednání se o projev vůle vůbec nejedná, považuje jej za nicotné, vůbec k němu nepřihlíží a jako takové nemá právní relevanci. Určitý striktní následek nicotnosti zdánlivého právního

¹⁰⁹ Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., op. cit. sub 17, § 580 - § 585.

¹¹⁰ ŠVESTKA, J., DVORÁK, J., FIALA, J. Op. cit. sub 85, § 638.

jednání zmírňuje nová právní úprava zavedením fikce existence právního jednání extunc dle druhého odstavce § 553 NOZ v případě, že si smluvní strany dodatečně vyjasní neurčitost nebo nesrozumitelnost projevu vůle. V takovém případě se tedy k vadě projevu vůle nepřihlíží a hledí se na něj, jako by tu bylo bezvadné právní jednání od počátku. Tímto vyjasněním také zanikne právo dožadovat se vydání bezdůvodného obohacení.¹¹¹

Zdánlivé právní jednání tedy není jednáním absolutně neplatným, tak jako obdobné případy v podstatě označovala stará právní úprava, ale spíše je na něj třeba pohlížet jako na jednání, které nikdy nenastalo. S ohledem na zavedenou možnost zhojení vad zdánlivého jednání, lze tento nový koncept vnímání neplatnosti přivítat.

Vzhledem k zavedené možnosti zhojení vady právního jednání u zdánlivého právního jednání lze považovat za velmi pozitivní, že se podobná možnost zhojení nově týká také vad nedostatku formy právního jednání ujednané stranami nebo stanovené zákonem. Tyto vady formy je možné také zhojit a hledět na vadné a neplatné právní jednání, jako na právní jednání, které bylo od počátku platné a účinné. V případě dodatečného zhojení nedostatku formy právního jednání se tedy ani nebude jednat o případ bezdůvodného obohacení, které by vzniklo na základě plnění bez právního důvodu.

Ve vztahu k bezdůvodnému obohacení je třeba ještě v případě nedostatku formy právního jednání upozornit také na § 582 odst. 2 NOZ, který stanoví pro nedostatek formy právního jednání ujednané stranami možnost namítnout jeho neplatnost pouze pro případy, kdy ještě nebylo plněno. Dále také na § 2997 odst. 1 NOZ, podle kterého nemá právo na vrácení, toho co plnil, ten kdo plnil dluh, který je pro nedostatek formy neplatný.¹¹²

V ostatních případech absolutně neplatného právního jednání případně nezhojeného neplatného právního jednání pro nedostatek formy, na které se nebude vztahovat výše popsané omezení a dále také v případě nezhojeného zdánlivého právního jednání se bude jednat o plnění bez právního důvodu.

¹¹¹ Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., op. cit. sub 17, § 545 - § 554.

¹¹² Pokud nebylo plnění získáno lstí, donucením hrozbou, zneužitím závislosti nebo v případě, plnila-li osoba nesvéprávná.

Objektivní promlčecí lhůta k uplatnění práva na vydání bezdůvodné obohacení, které by případně vzniklo, počíná běžet okamžikem přijetí resp. uskutečnění tohoto plnění.

V odborné literatuře¹¹³ lze najít názor, že v případě, kdy dle § 588 NOZ výjimečně z úřední povinnosti přihledne k neplatnosti právního jednání soud, počne objektivní promlčecí lhůta k uplatnění práva na vydání bezdůvodného obohacení běžet okamžikem, kdy příslušný soud tento svůj výrok vynese v předmětném meritorním rozhodnutí.

Takovýto výklad počátku běhu objektivní promlčecí lhůty považuji za sporný a domnívám se, že podobný argument by bylo možné aplikovat pouze na počátek subjektivní promlčecí lhůty. Pokud se jedná o absolutně neplatné právní jednání, počne podle mého názoru běžet promlčecí lhůta okamžikem, kdy došlo k plnění, které má být bezdůvodným obohacením a nikoli až deklaratorním rozhodnutím soudu v této věci.

Závěr o tomto svém názoru si dovolím opřít o argumenty uvedené v několika judikátech Nejvyššího soudu, podle kterých „*deklaratorní rozhodnutí nemá vliv na existenci hmotněprávních vztahů mezi účastníky řízení. Vyhlášení rozsudku deklaratorní povahy tedy nemůže být, samo o sobě, okamžikem od něž lze počítat běh objektivní promlčecí doby práva na vydání bezdůvodného obohacení.*“¹¹⁴

Tento okamžik by mohl podle mého názoru být relevantní pro počátek běhu subjektivní promlčecí lhůty pro osobu, která se teprve soudním rozhodnutím dozví, že co bylo plněno, bylo plněno na základě neplatného právního jednání.

Plnění z právního důvodu, který dodatečně odpadl

Jestliže dojde k odstoupení od smlouvy, odpadne právní důvod již poskytnutého plnění okamžikem odstoupení od předmětné smlouvy. Od této chvíle běží také promlčecí lhůta k uplatnění práva na vydání případného bezdůvodného obohacení a to v té části plnění, které má být podle zákona vráceno.¹¹⁵

¹¹³ ŠVESTKA, J., DVORÁK, J., FIALA, J. Op. cit. sub 85, § 638.

¹¹⁴ Srov. Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 29. 5. 1997, sp. zn. 3 Cdon 1121/96, in: Právní rozhledy, 1997, č. 11, s. 589; Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 24. 1. 2007, sp. zn. 33 Odo 65/2005, in: CODEXIS ACADEMIA [právní informační systém]. ATLAS consulting.

¹¹⁵ ŠVESTKA, J., DVORÁK, J., FIALA, J. Op. cit. sub 85, § 638.

Podle § 2004 NOZ totiž platí, že odstoupením od smlouvy se závazek zrušuje od počátku. Nicméně došlo-li již k částečnému plnění dlužníkem, může věřitel odstoupit jen ohledně nesplněného zbytku plnění. Nemá-li ovšem takovéto částečné plnění pro věřitele význam může odstoupit v rozsahu celého plnění. Stejně tak zavazuje-li smlouva dlužníka k nepřetržitému nebo opakovanému plnění, může věřitel od takové smlouvy odstoupit jen s účinky do budoucna, ale pokud nemají dříve přijatá dílčí plnění sama o sobě význam, lze odstoupit od celého plnění.

V situaci, kdy se bude jednat o relativně neplatné právní jednání, bude také případným bezdůvodným obohacením plnění poskytnuté na základě právního důvodu, který dodatečně odpadl. Teprve okamžikem dovolání se této relativní neplatnosti odpadne právní důvod, na základě kterého došlo k poskytnutí plnění. V tuto chvíli také počíná běh objektivní promlčecí lhůty k uplatnění práva na vydání takto získaného bezdůvodného obohacení.¹¹⁶

Nový občanský zákoník totiž výslovně § 586 odst. 2 uvádí, že se právní jednání považuje za platné, nenamítne-li oprávněná osoba jeho neplatnost. V této souvislosti je třeba ovšem zmínit, že nový občanský zákoník neumožňuje dovolat se relativní neplatnosti osobě, která neplatnost právního jednání způsobila. Taková osoba neplatnost jednání namítnout dle § 579 NOZ nemůže. V případě, že tedy nedojde k úspěšnému dovolání se neplatnosti právního jednání oprávněnou smluvní stranou, nedojde také k odpadnutí právního důvodu na základě, kterého došlo k určitému plnění a konečně nepočne ani běh promlčecí lhůty k uplatnění práva na vrácení již poskytnutého plnění nebo jeho části, které by bylo v případě neplatného právního jednání možno považovat za bezdůvodné obohacení.

Na tomto místě je třeba také uvést, že podle § 580 NOZ v případech, kdy rozpor s dobrými mravy není zjevný a rozpor se zákonem zjevně nenarušuje veřejný pořádek, bude právní jednání neplatné jen v případě, pokud to smysl a účel zákona vyžaduje. Smysl a účel zákona ovšem vyžaduje závěr o neplatnosti pouze v případech, kdy jde o neplatnost sledující jako svůj základní cíl ochranu určité osoby. V tomto případě se tedy bude také jednat pouze o relativní neplatnost právního jednání. Tato právní úprava totiž

¹¹⁶ Tamtéž.

vychází z úpravy § 267 ObchZ, podle kterého je-li neplatnost právního jednání stanovena pouze na ochranu některého účastníka, může se této neplatnosti dovolávat pouze tento účastník.

Ve všech těchto výše zmíněných případech plnění z právního důvodu, který dodatečně odpadl, tedy běží lhůta k uplatnění práva na vydání bezdůvodného obohacení teprve okamžikem odpadnutí právního důvodu, na základě kterého bylo plněno.

Protiprávní užití cizí hodnoty

V případě, kdy k bezdůvodnému obohacení došlo protiprávním užitím cizí hodnoty, počne objektivní promlčecí lhůta k uplatnění práva na vydání takto získaného bezdůvodného obohacení běžet okamžikem, kdy obohacený získá určitý konkrétní majetkový prospěch takovýmto protiprávním užitím.¹¹⁷

Plnění za jiného

V případě, že k bezdůvodnému obohacení došlo plněním za jiného, dojde k bezdůvodnému obohacení okamžikem poskytnutí tohoto plnění ochuzeným, jelikož v tento okamžik nedochází k reálnému zmenšení majetku obohaceného na úkor obohaceného. Tímto okamžikem tedy dojde také k počátku běhu promlčecí lhůty.¹¹⁸

¹¹⁷ Tamtéž.

¹¹⁸ Tamtéž.

5 Směnečné obohacení

Zvláštním institutem obohacení je tzv. směnečné a šekové obohacení. Je upraveno zákonem směnečným a šekovým¹¹⁹ a nejsou na něj primárně aplikována ustanovení obecné občanskoprávní úpravy, která by se týkala bezdůvodného obohacení. Jak směnečné tak šekové obohacení ovšem naplňuje obecnou právní zásadu, která stanoví, že se nikdo nesmí bezdůvodně obohatit na úkor jiného a v případě, že k takovému obohacení dojde, musí tímto obohacením získaný prospěch ochuzenému vrátit.

5.1 Obecně k směnečnému a šekovému obohacení

Zákon směnečný a šekový definuje směnečné obohacení ve svém čl. I § 89 odst. 1 následujícím způsobem:

„výstavce nebo příjemce, jejichž směnečný závazek zanikl promlčením nebo tím, že nebyl včas vykonán úkon potřebný k zachování směnečného nároku, zůstávají majiteli směnky zavázáni, jen pokud se na jeho škodu obohatili.“

Dále ve vztahu k šekům zákon směnečný a šekový uvádí v čl. II § 67 odst. 1, že

„výstavce, jehož postihový závazek zanikl tím, že šek nebyl včas předložen, nebo promlčením, zůstává majiteli šeku zavázán, jen pokud se na jeho škodu obohatil.“

Podstatou směnečného a šekového obohacení je tedy skutečnost, že majitel směnky nebo šeku, který ztratil svá práva vyplývající z těchto cenných papírů, „*má ještě možnost domáhat se po některých z dosavadních směnečných nebo šekových dlužníků vydání toho, o co se v důsledku nezaplacení směnky nebo šeku obohatili.*“¹²⁰

V těchto případech jde tedy zásadně o možnost majitele směnky nebo šeku domáhat se vydání obohacení vůči osobám, jejichž směnečný resp. postihový závazek zanikl promlčením nebo prekluzí, a které se zároveň ke škodě majitele směnky případně

¹¹⁹ Zákon č. 191/1950 Sb., zákon směnečný a šekový, ve znění pozdějších předpisů, in: ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR.

¹²⁰ KOVAŘÍK, Z. Uplatňování práv v souvislosti se směnkami a šeky v soudním řízení (dokončení z čísel 9 a 10/2000), *Bulletin advokacie*, 2001, č. 1, s. 43.

šeku obohatili a to v zákonem stanovené promlčecí lhůtě k uplatnění nároku na vydání obohacení.

V případě směnek se nárok na vydání obohacení promlčuje ve třech letech zániku směnečného závazku. U šeků je lhůta výrazně kratší a nárok na vydání obohacení je pouze jeden rok od okamžiku vystavení šeku.

5.2 *Směnečné obohacení*

Dále se v této části mé práce zaměřím pouze na podrobnější výklad institutu směnečného obohacení a jeho souvislosti s bezdůvodným obohacením

Úvodem výkladu o směnečném obohacení je nutné zmínit, že zákon směnečný a šekový výslovně tento institut nenazývá obohacením směnečným, ale užívá pouze obecného termínu obohacení. V odborné literatuře¹²¹ se však pro tento institut běžně vžil termín směnečné obohacení. Lze se domnívat, že důvodem tohoto označování mohla být snaha o lepší orientaci v případě výkladů směnečného obohacení právě ve spojení s bezdůvodným obohacením, které upravuje obecné občanské právo.

Jelikož cílem této části mé práce je právě přiblížení institutu směnečného obohacení a následně také určitého způsobu, kterým souvisí s bezdůvodným obohacením, dovolím si užívat také tohoto vžitého označení směnečné obohacení ve vztahu k obohacení ve smyslu čl. I § 89 ZSŠ.

Institutem směnečného obohacení slouží k vyvážení značné svázanosti kauzálních vztahů a vztahů ze směnky, jenž může v mnoha případech vést k příliš tvrdým následkům vůči majiteli směnky.¹²²

Právo na vydání směnečného obohacení je tedy „určitou protiváhou oproti požadavku zákona na majitele směnky vykonat svoje práva v přesně vymezené době a kvalifikovaným způsobem. [...] Směneční dlužníci, kteří za vstup do směnečného

¹²¹ Např. KOTÁSEK, J. *Zákon směnečný a šekový. Komentář*. 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2012, s. 295. KOTÁSEK, J., PIHERA, V., POKORNÁ, J., VÍTEK, J. *Právo cenných papírů*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 194; KOVARÍK, Z. Uplatňování práv v souvislosti se směnkami a šeky v soudním řízení (dokončení z čísel 9 a 10/2000), *Bulletin advokacie*, 2001, č. 1, s. 43.

¹²² KOTÁSEK, J., PIHERA, V., POKORNÁ, J., VÍTEK, J. *Právo cenných papírů*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 194.

*závazku obdrželi odpovídající protihodnotu, by takto byli zbaveni povinnosti plnit. Lze říci, že ve vztahu k výše uvedeným věřitelům by byli také nepřiměřeně zvýhodněni.*¹²³

Chalupa jako důvod zakotvení tohoto institutu uvádí „[z]amezení některých případů nepřiměřeně tvrdých dopadů dvou zásad směnečného práva – dbalosti a bdělosti.“¹²⁴

Vzhledem k výše uvedenému považuji možnost majitele směnky domoci se vydání směnečného obohacení za správnou a to i za cenu nutného zmírnění jedné ze základních právních zásad *právo svědčí bdělím*, která se v právu směnečném aplikuje ještě mnohonásobně přísněji než mimo směnečné vztahy.

5.2.1 Předpoklady směnečného obohacení

Jakožto zásadní a svým způsobem prvotní předpoklad možnosti uplatnění nároku ze směnečného obohacení je třeba brát skutečnost, že původně musel existovat určitý směnečný závazek, který ovšem pozdějšími skutečnostmi zanikl.¹²⁵ Věřitel tedy před prekluzí či promlčením disponoval pohledávkou, jejímž základem byla formálně bezvadná směnka.¹²⁶

Předpokladem vzniku samotného směnečného obohacení bude skutečnost, že se výstavce nebo příjemce směnky obohatí ke škodě osoby, která je majitelem předmětné směnky v okamžiku, kdy došlo k zániku směnečného závazku promlčením nebo prekluzí.

Osoba, která by v době promlčení či obmeškání směnečného závazku již majitelem předmětné směnky nebyla, se vydání tohoto obohacení nemůže úspěšně domoci. Nárok na vydání směnečného obohacení ovšem dle judikatury přísluší také občanskoprávnímu nástupci majitele směnky.¹²⁷

Dále lze vzhledem ke znění zákona směnečného a šekového předpoklady vzniku směnečného obohacení podmínit splněním následujících zákonných předpokladů:

¹²³ CHALUPA, R. *Zákon směnečný a šekový: komentář*. 2. vydání. Praha: Linde, 2006, s. 569.

¹²⁴ *Tatáž* s. 570.

¹²⁵ Rozh. č. 847 Sb. Soudcovských listů.

¹²⁶ KOTÁSEK, J. *Zákon směnečný a šekový. Komentář*. 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2012, s. 295.

¹²⁷ Srov. Rozh. č. 15.619 Sb. Váž.

a) Zánik směnečného závazku promlčením nebo obmeškáním

Podle čl. I § 89 ZSŠ směnečný závazek zaniká promlčením nebo tím, že nebyl včas vykonán určitý úkon, který je potřebný k zachování směnečného nároku. Tyto dva způsoby zániku směnečného závazku jsou jediné právně relevantní důvody, se kterými zákon spojuje vznik práva na vydání případného směnečného obohacení.

Určitý problém lze spatřovat v samotném použití slova zánik v souvislosti s tímto zákonným ustanovením. Ohledně prekluzivního charakteru části čl. I § 89 ZSŠ, podle které nedošlo-li k vykonání určitého úkonu potřebného k zachování směnečného nároku, nemám pochybností. Za poněkud sporný lze označit skutečnost, že předmětný směnečný závazek by měl podle první části tohoto ustanovení zaniknout také promlčením.

V odborné literatuře se lze setkat s názorem, že by pojetí obecného občanskoprávního promlčení a promlčení směnečného bylo co do svých účinků odlišné, a tedy, že na rozdíl od obecného pojetí promlčení, je „*směnečné promlčení svou povahou vlastně prekluze, neboť práva ze směňky v důsledku promlčení zanikají.*“¹²⁸

K této otázce ovšem v odborné literatuře¹²⁹ převažuje názor, podle kterého zánik směnečného závazku promlčením je spíše nesprávné znění čl. I § 89 ZSŠ a nevykonáním směnečných práv k jejich skutečnému zániku nedochází. Podle těchto převažujících právních názorů tedy v případě promlčení ve smyslu čl. I § 89 ZSŠ k žádným odlišným účinkům oproti obecnému pojetí promlčení nedochází.

Osobně se také přikláním k názoru, že směnečný závazek promlčením skutečně nezaniká. Z povahy promlčení totiž vyplývá, že i v případech, kdy dojde k vznesení námítky promlčení určitého závazku, neznamená tato situace pro věřitele ještě úplný zánik předmětného závazku, ale pouze jeho přeměnu v tzv. naturální obligaci. Je tedy zřejmé, že promlčením nedochází k zániku práva, nýbrž se jedná o značné oslabení možnosti jeho efektivního vymožení.

Shodným způsobem na tuto problematiku nahlíží také Nejvyšší soud. Ve svém nejzásadnějším rozhodnutí k této věci uvedl následující:

¹²⁸ KNAPPOVÁ, M., ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J. *Občanské právo hmotné*. 4. aktualiz. a dopl. vyd. Praha: ASPI Publishing, 2006, s. 390.

¹²⁹ Např. KOTÁSEK, J. op. cit sub 126, s. 295.

„Se závěrem [...], podle něhož směnečné nároky promlčením nezanikají, se Nejvyšší soud ztotožňuje, když - na rozdíl od (opačného) názoru [...], jemuž nasvědčuje pouze gramatický výklad ustanovení čl. I § 89 odst. 1 směnečného zákona - odpovídá logickému, systematickému, historickému i teleologickému výkladu ustanovení upravujících promlčení směnečných nároků, jakož i obecnému pojetí důsledků promlčení v civilním právu.“¹³⁰

b) Obohacení výstavce nebo příjemce směnky

Dalším z předpokladů vzniku práva na vydání směnečného obohacení je podle zákona směnečného a šekového skutečnost, že se výstavce nebo příjemce směnky, jejichž směnečný závazek zanikl, v souvislosti s tímto směnečným závazkem obohatili na úkor majitele směnky.

Směnečný dlužník ovšem získá směnečné obohacení pouze v případě, že obdrží určité plnění za vstup do směnečného závazku a proti tomuto plnění neposkytne majiteli směnky adekvátní protiplnění. Podle Nejvyššího soudu pro posouzení, „[...] zda se směnečný dlužník promlčením nebo zánikem svého závazku ze směnky na úkor majitele směnky obohatil, bude určující srovnání hodnoty plnění, které dlužník při převzetí směnečného závazku obdržel, s hodnotou plnění, které v souvislosti se směnečným vztahem jeho účastníkům sám poskytl.“¹³¹

Nicméně toto poskytnuté plnění nemusí mít ve všech případech pouze formu peněžitých prostředků. V obchodních vztazích se bude často jednat například o dodané zboží, převod práva či pohledávky nebo i jiné plnění. Bude-li se jednat o nepeněžité plnění, lze při ocenění předmětu tohoto plnění vyjít z určité dohody účastníků předmětného směnečného vztahu vyjádřené v konkrétním případě směnečnou sumou.¹³²

Mohou tedy nastat dvě typické situace. Majitel směnky buď za směnku poskytne určité peněžité plnění a ten, kdo měl ze směnky plnit, získal směnečné obohacení v důsledku neuhrazení tohoto směnečného závazku, který zároveň výše uvedeným

¹³⁰ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 26. 11. 2008, sp. zn. 29 Cdo 2988/2007, in: CODEXIS ACADEMIA [právní informační systém]. ATLAS consulting.

¹³¹ Srov. Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR ze dne 12. 4. 1933, sp. zn. Rv II 758/31, uveřejněné ve Sbírce rozhodnutí nejvyšších stolic soudních Čs. republiky, kterou uspořádal Dr. F. Vážný, pod číslem 12527; Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 27. 4. 2011, sp. zn. 29 Cdo 1567/2009, in: CODEXIS ACADEMIA [právní informační systém]. ATLAS consulting.

¹³² CHALUPA, R. op. cit sub 123, s. 572 - 573.

způsobem zanikl. V druhém případě majitel směnky poskytne určité nepeněžitě plnění. V obchodním styku typickým příkladem může být dodání zboží, za které je placeno směnkou. Neplněním z této směnky dojde opět na straně toho, kdo plnit měl k obohacení.¹³³

K druhé situaci odborná literatura ještě uvádí, že „není rozhodné, zda mezi majitelem směnky a výstavcem nebo akceptantem je bezprostřední vztah, tedy zda tyto osoby od majitele přímo přijaly peníze nebo jiné plnění, ale zda výstavce nebo příjemce jsou objektivně obohaceni.“¹³⁴

Jakožto předpoklad vzniku směnečného obohacení je nutné, aby se majetek směnečného dlužníka v důsledku jeho vstupu do směnečného vztahu zvýšil. Majitel směnky tedy nemůže požadovat vydání směnečného obohacení v případě, že majetek směnečného dlužníka se v důsledku nemožnosti uplatnit směnečnou pohledávku v důsledku jejího promlčení či obmeškání pouze nezmenšil.¹³⁵

c) Majetková újma majitele směnky

Posledním předpokladem vzniku práva majitele směnky požadovat vydání směnečného obohacení je majetková újma, která mu v souvislosti se směnečným závazkem vznikla. Zákon směnečný a šekový ve svém čl. I § 89 přímo stanoví, že výstavce nebo příjemce bude v případě zániku směnečného závazku promlčením nebo obmeškáním majiteli směnky zavázán, jen pokud se na jeho škodu obohatí.

Je třeba uvést, že předpokladem vzniku práva na vydání směnečného obohacení není skutečné poškození majitele směnky, ale pouze zmenšení objemu jeho majetku, které se bude rovnat výše popsanému zvětšení majetku směnečného dlužníka.

Z výše uvedeného tedy vyplývá, že samotné splnění předpokladu a) k vzniku práva na vydání směnečného obohacení nepostačuje. Je nezbytné, aby k předpokladu a) přistoupili zároveň předpoklady b) a c). Shodně se k tomuto pojetí vyjádřil také Nejvyšší soud, který uvedl následující:

¹³³ KOVAŘÍK, Z. *Směnka a šek v České republice*. 6. vydání. Praha: C H. Beck, 2011, s. 299.

¹³⁴ Tamtéž, s. 299. Jako příklad je zde uváděna „situace, kdy výstavce obdržel plnění od remitenta, a je placeno směnkou, kterou remitent eskontoval bance. Tedy výstavce je obohacen o zboží od remitenta, neboť zboží zatím nezaplatil ani jemu, ani eskontující bance. Banka za směnku zaplatila a je tedy poškozena a výstavce je nadále obohacen na úkor nikoliv remitenta (ten již dostal úhradu od banky), ale na úkor právě banky.“

¹³⁵ CHALUPA, R. op. cit sub 123, s. 572.

„Promlčení nebo zánik práv ze zajišťovací směnky nemá podle čl. I. § 89 směnečného zákona bez dalšího za následek vznik nároku na vydání směnečného obohacení.“¹³⁶

„Předpokladem vzniku nároku na vydání směnečného obohacení je [...] skutečnost, že výstavce nebo příjemce směnky se ke škodě majitele směnky, jehož práva se promlčela nebo zaničila, obohatili. Obohacení přitom nelze spatřovat pouze v promlčení (popřípadě zániku) směnečné pohledávky, v jehož důsledku nedojde ke zmenšení majetku směnečného dlužníka. V takovém případě by totiž úprava, podmiňující vznik nároku na vydání směnečného obohacení výše uvedeným způsobem (tj. existencí obohacení ke škodě majitele směnky, nikoliv jen tím, že práva ze směnky se promlčela či zaničila), zcela postrádala smysl a právo na vydání směnečného obohacení by bylo dáno bez dalšího vždy, když dojde k promlčení nebo zániku práv ze směnky.“¹³⁷

5.3 Vztah bezdůvodného a směnečného obohacení

V právní teorii nebylo vždy vyjasněno, zda směnečné obohacení stojí zcela mimo obecného bezdůvodného obohacení, nebo zda se jedná o jeho zvláštní případ.

Například podle názoru Kovaříka se jedná o zvláštní případ občanskoprávního obohacení, jehož vymáhání je pouze omezeno okruhem osob, které zákon směnečný a šekový vyjmenovává.¹³⁸

Dalším autorem nejprve popisujícím směnečné obohacení, jako zvláštní případ bezdůvodného obohacení byl Chalupa, který uvedl že „[p]odstata směnečného a bezdůvodného obohacení je táž, předpoklady a podmínky jeho vydání jsou však odlišné“¹³⁹ a také, že ustanovení občanského zákoníku „upravující problematiku bezdůvodné obohacení, se v rámci směnečného práva použije pouze podpůrně.“¹⁴⁰ Později však Chalupa tento názor opustil a zásadně zastával stanovisko, že směnečné (a šekové) obohacení není bezdůvodným obohacením, v ustanoveních čl. I § 89 ZSŠ spatřoval zcela samostatnou právní úpravu, kterou je pouze realizována obecná zásada

¹³⁶ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 27. 4. 2011, sp. zn. 29 Cdo 1567/2009, in: CODEXIS ACADEMIA [právní informační systém]. ATLAS consulting.

¹³⁷ Tamtéž.

¹³⁸ KOVAŘÍK, Z. op. cit sub 120, s. 43.

¹³⁹ CHALUPA, R. *Základy směnečného práva*. 2. vydání. Praha: Linde, 2008, s. 242.

¹⁴⁰ CHALUPA, R. op. cit sub 123, s. 571.

nepřípustnosti bezdůvodně se obohatit na úkor jiného.¹⁴¹ Nad to ještě uvedl, že „[t]ato práva se neshodují ani ve své podstatě. Jediné dvě shody těchto dvou lze vysledovat v [...] totožném označení a povinnosti osoby, jež se obohatila [...] toto obohacení vydat.“¹⁴²

Dle názoru Kotáska je zřejmé, že i přes své označení se v případě směnečného obohacení nejedná o obohacení identické s bezdůvodným obohacením a nejedná se ani o speciální variantu bezdůvodného obohacení. Tento názor ve vztahu k směnečnému obohacení potvrzuje například skutečnost, že se právní vztahy z tohoto obohacení omezují pouze na výstavce a příjemce směnky.¹⁴³

S ohledem na výše uvedené se přikláním k názoru, že směnečné obohacení je skutečně institutem samostatným, který pouze naplňuje obecnou právní zásadu zákazu bezdůvodně se obohatit na úkor jiného. Podle mého názoru je ovšem nutné určit jisté propojení těchto dvou institutů zejména v situaci, kdy nejsou naplněny předpoklady vzniku směnečného obohacení, ale zároveň jsou evidentně naplněny předpoklady vzniku bezdůvodného obohacení.

K tomuto je ovšem třeba uvést, že určitou zvláštností směnečného obohacení je, že ačkoli má tento institut v naší právní oblasti dlouhodobé zakotvení, z hlediska teoretického vyvolával časté polemiky nad tím, zda se ještě vůbec jedná o právo směnečné, nebo zda jde o právo sice na právu směnečném založené, ale svou povahou již spíše obecně právní.¹⁴⁴ Například Kovařík k této otázce uvádí, že „[s]měnečné nebo šekové obohacení nelze [...] vymáhat po všech směnečných, případně šekových dlužnících, byť by se i na úkor majitele směnky obohatili, ale jen po těch, o kterých to zákon výslovně stanoví. Pokud by majitel směnky hodlal uplatňovat takové právo po jiných [...] osobách, mohl by tak učinit jen na základě obecné žaloby o vydání bezdůvodného obohacení s tím, že hmotně právní oporou byla by pouze ustanovení § 451 až § 459 obč. z.“¹⁴⁵

Pro uplatnění práva na vydání takového bezdůvodného obohacení je ovšem také nutné určit, kterým právním předpisem se tyto vztahy řídí. Závěr o tom, že by

¹⁴¹ CHALUPA, R. *Zákon směnečný a šekový: komentář*. 2. rozš. vyd. Praha: Linde, 2008, s. 302.

¹⁴² CHALUPA, R. Směnečné obohacení. *Právní rádce*. 2009, č. 8, s. 20.

¹⁴³ KOTÁSEK, J. op. cit sub 126, s. 295.

¹⁴⁴ KOVAŘÍK, Z. op. cit sub 133, s. 298.

¹⁴⁵ KOVAŘÍK, Z. op. cit sub 120, s. 43.

předpisem, který tyto vztahy upravuje výlučně byl pouze obchodní zákoník, není možné považovat za správný a pro paušální zařazení vztahů ze směnek pod vztahy obchodněprávní neexistuje žádná zákonná opora. Stejně tak přístup, který by užití obou předpisů kombinoval a právní předpis, kterým se směnečné vztahy řídí, by určoval podle statusu účastníků a vztahů mezi nimi, není správný. Přijmout argumentaci kombinující užití obchodního a starého občanského zákoníku na právní vztahy ze směnek by znamenalo vnést do těchto vztahů značnou právní nejistotu. V případě připuštění této myšlenky by totiž mohlo dojít každou indosací směnky, kterou by se změnil směnečný dlužník nebo věřitel, ke změně právního režimu vztahů vyplývajících ze směnek podle toho zda by konkrétní osoba spadala pod režim takzvaných obchodů ve smyslu § 261 ObchZ.¹⁴⁶

Tuto otázku v podstatě vyřešil Vrchní soud v Praze, který došel ve svém zásadním rozhodnutí v této věci k závěru potvrzujícímu výše uvedené argumenty o tom, že se právní vztahy ze směnek se podpůrně řídí občanským zákoníkem a nikoliv zákoníkem obchodním a uvedl k této dlouho diskutované problematice následující:

„Směnečné závazkové právní vztahy se podobně jako jiné závazkové právní vztahy z cenných papírů, zejména v listinné podobě, sice v mnohém odlišují od smluvních závazkových vztahů, i pro ně však platí, není-li z jejich speciální právní úpravy patrné něco jiného nebo nevyplývá-li něco jiného z povahy věci, obecná právní úprava závazkových vztahů. Tu představuje podle okolností buďto sám občanský zákoník nebo občanský zákoník ve spojení se zákoníkem obchodním. Směnka je abstraktním platebním závazkem a tedy neztělesňuje žádný konkrétní obchod ani konkrétní vztah neobchodní. Není podstatné, kdo jsou právě účastníci směnky, neboť i to se může prostřednictvím indosace kdykoliv změnit. Konečně není ani významné, k jakému kauzálnímu vztahu se směnka v jakékoliv funkci váže, neboť i tato okolnost zejména indosací ztrácí významu (čl. I § 17 zák. č. 191/1950 Sb.). Potom ovšem nelze tento abstraktní platební závazek podřadit též obchodnímu zákoníku, ale je nutno dospět

¹⁴⁶ KOTÁSEK, J., PIHERA, V., POKORNÁ, J., RABAN, P., VÍTEK, J. *Kurs obchodního práva: právo cenných papírů*. 5. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 171-172.

k závěru, že obecnou úpravu směnečných závazkových vztahů je nutno hledat jen v občanském zákoníku.“¹⁴⁷

S ohledem na výše uvedené souhlasím s Kotáskem,¹⁴⁸ když tvrdí, že za obecný soukromoprávní předpis ve vztahu ke směnkám je třeba považovat občanský zákoník, jakožto nejobecnější předpis soukromého práva a pokud tedy není některá věc řešena zákonem směnečným a šekovým je třeba sáhnout k obecné úpravě obsažené v občanském zákoníku.

Směnky stejně tak, jako ostatní cenné papíry podléhají obecnému režimu cenných papírů, který je upraven dnes již v novém občanském zákoníku. Zákon směnečný a šekový je k úpravě obsažené v novém občanském zákoníku úpravou speciální a bude ve vztahu k směnečnému právu aplikován přednostně.¹⁴⁹

Nicméně v této otázce považuji za nezbytné zdůraznit, že výše uvedené se netýká vztahů, které přímo nevyplývají ze směnek, ale pouze s nimi souvisí. Takové vztahy, které se směnkami pouze souvisí, jsou zejména vztahy kauzální, vztahy vyplývající ze smluv o převodu směnek a také smluv o směnečném vyplňovacím právu.

Tyto vztahy nemusí mít vždy charakter občanskoprávní a v případě, že vznikly před účinností nového občanského zákoníku, budou se řídit úpravou podle „křižovatky“ obchodněprávních a občanskoprávních vztahů obsažené v § 261 a 262 ObchZ.

Ovšem s ohledem na nabytí účinnosti nového občanského zákoníku je třeba zdůraznit, že do budoucna jsou dřívější spory o tom, zda se právní vztahy vzniklé ze směnek, ale i ty právní vztahy, které se směnkami pouze souvisí, budou řídit právem občanským nebo obchodním, jednou provždy vyřešeny a tato roztržičnost zmizí také v jejich právním režimu stejně tak, jak bylo již zmíněno v případě rozhodného právního předpisu ve výkladu o promlčení.

¹⁴⁷ Rozsudek Vrchního soudu v Praze ze dne 3. 8. 1999, sp. zn. 5 Cmo 189/99, publikovaný v časopise Soudní rozhledy, 2000, č. 2, s. 50.

¹⁴⁸ KOTÁSEK, J., PIHERA, V., POKORNÁ, J., VÍTEK, J. op. cit sub 122, s. 123.

¹⁴⁹ Tamtéž, s. 122.

Závěr

Cílem této práce bylo přinést určité ucelené pojednání o institutu bezdůvodného obohacení specificky ve vztahu k oblasti obchodněprávních vztahů se zaměřením se na ty právní instituty, které se vztahují k závazkovému právu.

S ohledem na nedávnou zásadní změnu soukromoprávní úpravy se podle mého názoru zdařil i vytyčený cíl spočívající v porovnání právního stavu podle úpravy účinné od 1. 1. 2014 s úpravou předchozí, která na základě přechodných ustanovení nového občanského zákoníku zůstane ještě poměrně dlouhou dobu aplikovatelná. Ve vztahu k nové právní úpravě se částečně projevil určitý nedostatek odborné literatury a nové judikatury, která by přinášela jednotné a ucelené názory na jednotlivé sporné otázky nové právní úpravy. Na druhou stranu považuji tuto skutečnost za příležitost k vyjádření svých vlastních názorů, jejichž závěry budou teprve do budoucna prověřeny.

U všech popisovaných právních institutů jsem se snažil přinést relevantní závěry judikatury a také jejich analýzu ve vztahu k závěrům, které v minulosti přinesla odborná veřejnost. Po určitém kolísání právních názorů soudů na aplikaci právních režimů ve vztahu k jednotlivým popisovaným právním institutům lze říci, že judikatura v oblasti bezdůvodného obohacení v obchodním právu se dnes dostala na již ustálenou úroveň. Vzhledem k důležitosti staré právní úpravy i do budoucna a také vzhledem k relevanci mnoha judikaturou dovozených závěrů vůči nové právní úpravě, lze i z dnešního pohledu ocenit, že v této oblasti došlo k určitému ustálení judikatury alespoň ke konci účinnosti soukromoprávních kodexů účinných před 1. 1. 2014.

Jako velmi pozitivní krok hodnotím sjednocení dřívější dvoukolejnosti právních režimů závazkového práva, na které jsem se v této práci snažil v co největší možné míře zaměřit.

S jistou obavou ovšem hledím na zmíněnou skutečnost, že nová právní úprava v generální klauzuli opírá vznik bezdůvodného obohacení o absenci spravedlivého důvodu. Tuto změnu považuji za jeden z nejzajímavějších prvků rekonstrukce bezdůvodného obohacení. Jak jsem již uvedl, tak tímto způsobem pojatá koncepce může mít své místo v občanskoprávních vztazích, případně jako další prvek pro uplatnění ochrany spotřebitele, kde může hrát roli někdy žádoucího korektivu – vyrovnání

nerovnováhy mezi znalostmi, zkušenostmi, finanční silou a nátlakovým potenciálem obou stran, která může způsobit, že spotřebitel například uzavře smlouvu, která je výrazně nevýhodná (nespravedlivá), ale nedosahuje ještě takové intenzity, že by zakládala její neplatnost. Podle mého názoru tento korektiv ale nemá příliš místo v oblasti vztahů mezi podnikateli (alespoň mezi těmi, kteří budou mít navzájem rovnocenné postavení – tedy ani jeden z nich nebude v daném případě slabší stranou). Do těchto právních vztahů totiž může vnášet pouze tolik nežádoucí právní nejistotu a z hlediska právní jistoty v obchodněprávních vztazích mnohem nebezpečnější možnost, kdy by naopak bylo požadováno vydání obohacení i v případě, kdy by právní důvod existoval, ale soud by ho vyhodnotil jako nikoli spravedlivý. Ačkoli se domnívám, že tato možnost není příliš pravděpodobná, není podle mého názoru zcela vyloučena a bude třeba vyčkat, jak se k této otázce postaví judikatura.

Ve vztahu k dřívější právní úpravě tato práce přináší analýzou předmětné judikatury dostatečnou odpověď také na otázky, které značnou dobu trápily jak právní teoretiky, tak vzhledem k postupné dynamice judikatury v této oblasti také soudy. S ohledem na argumenty použité v předmětných judikátech považuji řešení, ke kterému judikatura došla, za velmi rozumný kompromis. Komplexnost právní úpravy promlčení v obchodním zákoníku je tedy třeba chápat v tom smyslu, že obchodní zákoník upravuje například běh a délku všech promlčecích dob, čímž ovšem není vyloučena aplikace ustanovení občanského zákoníku, které obchodní zákoník neobsahuje i na obchodní závazkové vztahy.

Na úplný závěr lze říci, že bezdůvodné obohacení má také v oblasti obchodního práva v našem právním řádu vybudovaný pevný základ, který je podložený značným počtem stále relevantních judikátů aplikovatelných i na právní vztahy vzniklé po 1. 1. 2014. Tento institut společně s relevantní judikaturou byl prověřen důkladným právním vývojem a z dnešního pohledu lze říci, že výrazně osvědčil svůj význam. Do budoucna bude zcela jistě velmi zajímavé sledovat vývoj, kterým soudy nasměrují některé z dnešního pohledu nejasné právní instituty.

Použité zdroje

Právní Předpisy

- Zákon č. 89/2012Sb., občanský zákoník, in: ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR.
- Zákon č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník, ve znění pozdějších předpisů, in: ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR.
- Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů, in: ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR.
- Zákon č. 191/1950 Sb., zákon směnečný a šekový, ve znění pozdějších předpisů, in: ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR.
- Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, konsolidovaná verze k 1. 3. 2012, in: ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR.

Judikatura

- Nález Ústavního soudu ČR ze dne 19. 9. 1996, sp. zn. III. ÚS 104/96, in: CODEXIS ACADEMIA [právní informační systém]. ATLAS consulting.
- Nález Ústavního soudu ČR ze dne 22. 2. 2006, sp. zn. II. ÚS 471/05, in: ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR.
- Nález Ústavního soudu ČR ze dne 21. 6. 2011, sp. zn. I. ÚS 548/11-1, in: CODEXIS ACADEMIA [právní informační systém]. ATLAS consulting.
- Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR ze dne 12. 4. 1933, sp. zn. Rv II 758/31, uveřejněné ve Sbírce rozhodnutí nejvyšších stolic soudních Čs. republiky, kterou uspořádal Dr. F. Vážný, pod číslem 12527.
- Rozh. č. 847 Sb. Soudcovských listů.
- Rozh. č. 15.619 Sb. Váž.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 29. 5. 1997, sp. zn. 3 Cdon 1121/96, in: Právní rozhledy, 1997, č. 11, s. 589.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 28. 3. 2000, sp. zn. 32 Cdo 1811/99, uveřejněný v časopise Právo a podnikání, 2001, č. 9, s. 30.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 26. 7. 2000, sp. zn. 30 Cdo 2078/99, in: ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR.
- Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 7. 9. 2000, sp. zn. 29 Cdo 200/2000, in: ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 6. 11. 2001, sp. zn. 29 Cdo 2235/2000, in: ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 14. 3. 2002, sp. zn. 29 Odo 55/2001-53, in: CODEXIS ACADEMIA [právní informační systém]. ATLAS consulting.

- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 16. 5. 2002, sp. zn. 25 Cdo 2250/2000, in: CODEXIS ACADEMIA [právní informační systém]. ATLAS consulting.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 29. 7. 2002, sp. zn. 33 Odo 76/2002, In: CODEXIS ACADEMIA [právní informační systém]. ATLAS consulting.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 27. 11. 2002, sp. zn. 29 Cdo 2860/2000, in: CODEXIS ACADEMIA [právní informační systém]. ATLAS consulting.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 18. 6. 2003, sp. zn. 35 Odo 619/2002, in: CODEXIS ACADEMIA [právní informační systém]. ATLAS consulting.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 22. 1. 2003, sp. zn. 33 Odo 773/2002, in: CODEXIS ACADEMIA [právní informační systém]. ATLAS consulting.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 16. 12. 2003, sp. zn. 33 Odo 477/2003, in: ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 30. 6. 2004, sp. zn. 29 Odo 52/2002, in: ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 31. 8. 2004, sp. zn. 25 Cdo 730/2004, in: CODEXIS ACADEMIA [právní informační systém]. ATLAS consulting.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 17. 2. 2005, sp. zn. 32 Odo 372/2004, in: ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 18. 10. 2005, sp. zn. 25 Cdo 2145/2004, in ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR.
- Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 25. 1. 2006, sp. zn. 20 Cdo 47/2006, in: CODEXIS ACADEMIA [právní informační systém]. ATLAS consulting.
- Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 24. 1. 2007, sp. zn. 33 Odo 65/2005, in: CODEXIS ACADEMIA [právní informační systém]. ATLAS consulting.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 27. 6. 2007, sp. zn. 32 Odo 1043/2005, in: ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 14. 8. 2007, sp. zn. 30 Cdo 2758/2006, in: CODEXIS ACADEMIA [právní informační systém]. ATLAS consulting.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 25. 9. 2007, sp. zn. 32 Odo 1316/2006, in: ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR.
- Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 18. 3. 2008, sp. zn. 28 Cdo 3977/2007, in: CODEXIS ACADEMIA [právní informační systém]. ATLAS consulting.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 15. 4. 2008, sp. zn. 30 Cdo 1206/2007, in: ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR.
- Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 28. 4. 2008, sp. zn. 28 Cdo 1358/2008, in: CODEXIS ACADEMIA [právní informační systém]. ATLAS consulting.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 29. 4. 2008, sp. zn. 32 Odo 891/2006, in: ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 27. 5. 2008, sp. zn. 32 Cdo 4291/2007, in: CODEXIS ACADEMIA [právní informační systém]. ATLAS consulting.

- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 10. 6. 2008, sp. zn. 32 Odo 1754/2006, in: ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 22. 10. 2008, sp. zn. 32 Cdo 3149/2007, in: ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR.
- Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 25. 11. 2008, sp. zn. 30 Cdo 4366/2007, in: CODEXIS ACADEMIA [právní informační systém]. ATLAS consulting.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 26. 11. 2008, sp. zn. 29 Cdo 2988/2007, in: CODEXIS ACADEMIA [právní informační systém]. ATLAS consulting.
- Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 7. 4. 2009, sp. zn. 23 Cdo 17/2008, in: ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR.
- Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 29. 7. 2009, sp. zn. 23 Cdo 1146/2007, in: ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 29. 9. 2009, sp. zn. 32 Cdo 2592/2008, in: ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR.
- Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 20. 1. 2010, sp. zn. 28 Cdo 2766/2009, in: ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR.
- Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 12. 10. 2010, sp. zn. 28 Cdo 1892/2010, in: ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR.
- Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 23. 11. 2010, sp. zn. 26 Cdo 45/2010, in: CODEXIS ACADEMIA [právní informační systém]. ATLAS consulting.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 25. 11. 2010, sp. zn. 23 Cdo 3603/2008, in ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR.
- Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 14. 12. 2010, sp. zn. 28 Cdo 4545/2010, in: CODEXIS ACADEMIA [právní informační systém]. ATLAS consulting.
- Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 18. 1. 2011, sp. zn. 28 Cdo 4812/2010, in: CODEXIS ACADEMIA [právní informační systém]. ATLAS consulting.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 8. 2. 2011, sp. zn. 21 Cdo 85/2010, in: CODEXIS ACADEMIA [právní informační systém]. ATLAS consulting.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 23. 3. 2011, sp. zn. 32 Cdo 4778/2010, in: ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 27. 4. 2011, sp. zn. 29 Cdo 1567/2009, in: CODEXIS ACADEMIA [právní informační systém]. ATLAS consulting.
- Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 30. 8. 2011, sp. zn. 23 Cdo 1903/2010, in: ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR.
- Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 17. 1. 2012, sp. zn. 32 Cdo 513/2010, in: ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne ze dne 16. 5. 2012, sp. zn. 31 Cdo 4781/2009, in: CODEXIS ACADEMIA [právní informační systém]. ATLAS consulting.

- Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 28. 6. 2012, sp. zn. 23 Cdo 2553/2010, in: ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR. Rozsudek
- Nejvyššího soudu ČR ze dne 25. 7. 2012, sp. zn. 23 Cdo 3798/2009, in: ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 27. 7. 2012, sp. zn. 23 Cdo 2003/2012, in: ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR. Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 17. 10. 2012, sp. zn. 28 Cdo 2672/2012, in: ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 5. 12. 2012, sp. zn. 28 Cdo 1036/2012, in: ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 12. 12. 2012, sp. zn. 28 Cdo 1332/2012, in: ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 19. 12. 2012, sp. zn. 23 Cdo 4931/2010, in: ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 22. 4. 2013, sp. zn. 32 Cdo 2300/2012, in: ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 6. 6. 2013, sp. zn. 28 Cdo 2638/2012, in: ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 12. 6. 2013, sp. zn. 28 Cdo 986/2012 in: ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 27. 11. 2013, sp. zn. 23 Cdo 2833/2011, in: ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR. Rozsudek Vrchního soudu v Praze ze dne 3. 8. 1999, sp. zn. 5 Cmo 189/99, publikovaný v časopise Soudní rozhledy, 2000, č. 2, s. 50.

Monografie

- FIALA, J. HURDÍK, J., KORECKÁ, V. *Občanský zákoník: komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 1999. in: ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR.
- KNAPPOVÁ, M., ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J. *Občanské právo hmotné*. 4. aktualiz. a dopl. vyd. Praha: ASPI Publishing, 2006. ISBN 80-7357-131-5.
- ŠVESTKA, J., JEHLIČKA, O., ŠKÁROVÁ, M., SPÁČIL, J. a kol. *Občanský zákoník. Komentář*. 10. Vydání. Praha: C. H. Beck, 2006. ISBN 80-7179-486-4.
- CHALUPA, R. *Zákon směnečný a šekový: komentář*. 2. vydání. Praha: Linde, 2006. ISBN 80-720-1570-2.
- CHALUPA, R. *Zákon směnečný a šekový: komentář*. 2. rozš. vyd. Praha: Linde, 2008. ISBN 978-807-2016-921.
- CHALUPA, R. *Základy směnečného práva*. 2. vydání. Praha: Linde, 2008. ISBN 978-80-7201-716-4.

- ŠVESTKA, J., SPÁČIL, J., ŠKÁROVÁ, M. a HULMÁK, M. *Občanský zákoník: komentář*. 2. vyd. Praha: Beck, 2009. ISBN 978-80-7400-108-6.
- KOTÁSEK, J., PIHERA, V., POKORNÁ, J., RABAN, P., VÍTEK, J. *Kurs obchodního práva: právo cenných papírů*. 5. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009. ISBN 978-80-7179-454-7.
- POKORNÁ, J., KOVAŘÍK, Z., ČÁP, Z. a kol. *Obchodní zákoník. Komentář. I.díl*. Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2009, in ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR. ISBN 978-80-7357-4491-8.
- KOVAŘÍK, Z. *Směnka a šek v České republice*. 6. vydání. Praha: C. H. Beck, 2011. ISBN 978-7400-402-5.
- KOVAŘÍK, Z. *Zákon směnečný a šekový. Komentář*. 5., dopl. vydání. Praha: C. H. Beck, 2011. ISBN 978-80-7400-385-1.
- KOTÁSEK, J. *Zákon směnečný a šekový. Komentář*. 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2012. ISBN 978-80-7357-965-4.
- ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. *Občanský zákoník: komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2013, in: ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR. ISBN 978-80-7478-370-8.
- BEZOUŠKA, P., PIECHOWICZOVÁ, L. *Nový občanský zákoník: nejdůležitější změny*. 1. vydání. Olomouc: ANAG, 2013. ISBN 978-80-7263-819-2.
- KOTÁSEK, J., PIHERA, V., POKORNÁ, J., VÍTEK, J. *Právo cenných papírů*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014. ISBN 978-80-7400-515-2.

Odborné články

- KORECKÁ, V. *Bezdůvodné obohacení podle novely občanského zákoníku. Právo a zákonost*. 1992, č. 8, in: ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR.
- PECHA, R. *Odstoupení od smlouvy podle obchodního zákoníku. Bulletin advokacie*. 2002, č. 8, in: ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR.
- KUCHAR, O., HORSKÁ, J. *Bezdůvodné obohacení v některých případech odstoupení od obchodní smlouvy o dílo. Bulletin advokacie*. 2009, č. 1 - 2, in: ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR.
- PAULDURA, L. *K aktuálním koncepcím vypořádání bezdůvodného obohacení v režimu obč. zák. Právní fórum*. 2011, č. 9, in: ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR.
- TICHÝ, L. *Nový občanský zákoník: Bezdůvodné obohacení, základní pojmy a návrh občanského zákoníku. Bulletin advokacie*. 2011, č. 5, in: ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR.
- PETROV, J. *Nový občanský zákoník: Bezdůvodné obohacení v NOZ: reakce na příspěvek prof. Tichého. Bulletin advokacie*. 2011, č. 5, in: ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR.

- PETROV, J. Nový občanský zákoník: Neplatnost právních jednání. *Bulletin advokacie*. 2011, č. 3, in ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR.
- KORBEL, F. Nový občanský zákoník: Smluvní zastoupení v novém občanském zákoníku. *Bulletin advokacie*. 2011, č. 5, in ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR.
- BONČKOVÁ H. Bezdůvodné obohacení v judikatuře Nejvyššího soudu – zpráva z VI. Odborného symposia. *Bulletin advokacie*. 2011, č. 1 – 2, in: ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR.
- ADAMOVIČ, H. Bezdůvodné obohacení. *Rekodifikace a praxe* (Wolters Kluwer ČR, a.s.). 2013, č. 9, in ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR.
- KOVAŘÍK, Z. Uplatňování práv v souvislosti se směnkami a šeky v soudním řízení (dokončení z čísel 9 a 10/2000), *Bulletin advokacie*. 2001, č. 1.
- ELIÁŠ, K. Návrh úpravy promlčení v osnově občanského zákoník, *Bulletin advokacie*, 2011, č. 1 - 2.
- MAREK, K. Poznámka k promlčení bezdůvodného obohacení v obchodněprávních vztazích. *Bulletin advokacie*. 2005, č. 10.
- ZLÁMAL, A. K promlčení práva na vydání bezdůvodného obohacení v obchodněprávních vztazích trochu jinak. *Bulletin advokacie*. 2006, č. 4.
- PETŘÍK, J., STRNAD, M. K možnosti aplikace § 107 odst. 3 o. z. na promlčení práva na vydání bezdůvodného obohacení v obchodněprávních vztazích. *Bulletin advokacie*. 2007, č. 1.
- HROMEK, V. Několik poznámek do diskuse o promlčení práva na vydání bezdůvodného obohacení. *Bulletin advokacie*. 2007, č. 7 - 8.
- KOČOVÁ, K. Další poznámka k promlčení práva na vydání bezdůvodného obohacení. *Bulletin advokacie*. 2007, č. 7 - 8.
- SMUTNÝ, L. K promlčení nároku na vydání bezdůvodného obohacení v obchodněprávních vztazích. *Právní rozhledy*. 2009, č. 15.

Elektronické zdroje

- HAVEL, B. *Dobré mravy a poctivý obchodní styk. 8. Část*. [online] poslední změna článku 15. 3. 2001 [cit. 2014 – 04 – 07]. Dostupné z: http://obchodni.juristic.cz/69612/clanek/j_obchod2.html.
- HUTAŘOVÁ, I., ŠPAČEK, J. *Zánik bezdůvodného obohacení a trvání povinnosti k jeho vydání*. [online], publikováno 16. 11. 2011 [cit. 2014-04-03]. Dostupné z: <http://www.epravo.cz/top/clanky/zanik-bezduvodneho-obohaceni-a-trvani-povinnosti-k-jeho-vydani-79061.html>.
- PETROV, J. *Vnucené bezdůvodné obohacení a zhodnocení věci dle neplatné smlouvy*. [online], publikováno 14. 5. 2011 [cit. 2014 – 04 - 28]. Dostupné z: http://jinepravo.blogspot.cz/2011/05/vnucene-bezduvodne-obohaceni-zhodnoceni_14.html.

- BEZOUŠKA, P., TRNKA, J. *Jak se hradí vícepráce? Kdy můžete požadovat úhradu toho, co jste udělali navíc.* [online] Poslední aktualizace 17. 12. 2012 [cit. 2014-04-23]. Dostupné z: <http://probyznysinfo.ihned.cz/c1-58917500-jak-se-hradi-viceprace-kdy-muzete-pozadovat-uhradu-toho-co-jste-udelali-navic>.
- ELIÁŠ, K., BEZOUŠKA, P., HAVEL, B. *Průvodce rekodifikací 89/2012 Sb.*, in ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR.

Klíčová slova

Bezdůvodné obohacení

Obchodní právo

Obchodní závazkové vztahy

Promlčení

Key words

Unjust enrichment

Business law

Commercial obligations

Limitation of claim

Abstrakt

Diplomová práce se zaměřuje na institut bezdůvodného obohacení specificky ve vztahu k oblasti obchodněprávních vztahů. Ačkoli základní zákonná úprava byla a je i po přijetí nových soukromoprávních kodexů i pro oblast obchodního práva obsažena v občanském zákoníku, práce se snaží zaměřit na některá specifika související právě s obchodními vztahy. Pro tyto účely se více či méně detailně zabývá i dalšími právními instituty, které jsou pro toto téma významné a úzce s ním souvisejí (např. promlčení práv na vydání bezdůvodného obohacení, dobrá víra právnických osob, neplatnost právních jednání apod.).

Práce analyzuje právní předpisy upravující institut bezdůvodného obohacení pro oblast soukromoprávních vztahů, případně specificky pro vztahy obchodněprávní. Dále doplňuje zejména v oblastech, kde vlastní zákonná úprava není vyčerpávající, analýzu poměrně rozsáhlé relevantní judikatury (dostupné ovšem dosud pouze ve vztahu k předchozí právní úpravě), případně rozbor názorů odborné veřejnosti. Upozorňuje na některé rozpory v interpretaci jednotlivých zákonných ustanovení. S ohledem na nedávnou zásadní změnu ohniska soukromoprávní úpravy (nové soukromoprávní kodexy) se práce do značné míry věnuje i porovnání právního stavu podle úpravy účinné od 1. 1. 2014 a úpravy předchozí, která na základě přechodných ustanovení zůstane ještě poměrně dlouhou dobu aplikovatelná.

Práce se skládá z pěti kapitol. První kapitola shrnuje základní rysy institutu bezdůvodného obohacení. Druhá kapitola se zaměřuje na některé obecné aspekty úpravy bezdůvodného obohacení v českém soukromém právu, které s novou právní úpravou doznaly významných změn, a snaží se předestřít dopady těchto změn pro oblast obchodního práva. Kapitola třetí se, za použití komparace dosavadní a nové právní úpravy, věnuje konkrétním skutkovým podstatám bezdůvodného obohacení, které jsou pro oblast obchodního práva nejvíce relevantní, a zaměřuje se do značné míry na analýzu dosavadní judikatury. Čtvrtá kapitola nastiňuje právní stav v důležité související právní oblasti, a to v úpravě promlčení práva na vydání bezdůvodného obohacení. Kapitola poslední se pak zabývá příbuzným institutem směnečného obohacení.

Abstract

The thesis is focused on the legal concept of unjust enrichment specifically in relation to the area of business law. Although the basic legal regulation relevant also for the area of business law was, and even after the adoption of the new private law codes, still remains in the civil code, the thesis endeavors to focus on certain specifics related particularly to the business relations. For these purposes it deals, in less or more detailed manner, also with other legal concepts, which are significant for the topic and closely related (such as limitation of claims resulting from the unjust enrichment, good faith of legal entities, invalidity of legal acts etc.).

The thesis analyses legal acts regulating the institution of unjust enrichment for the area of private law, eventually specifically for the business relations. Especially in the areas where the legal text itself is not exhaustive, it supplies also analysis of relatively extensive case law (available so far only in respect of the previous legislation), eventually also the analysis of expert opinions. It draws attention to certain conflicts in interpretation of individual legal provisions. Considering the recent essential change of the private law basis (new private law codes) the thesis provides to a considerable extent comparison of the legal status according to legislation effective as of 1st January 2014 and the preceding one, which however remains, based on the transitional provisions, still applicable for a considerable period of time.

The paper is composed of five chapters. First chapter summarizes basic characteristics of the institution of unjust enrichment. Second chapter focuses on certain general aspects of the regulation of unjust enrichment in Czech law, which have been subject to significant changes with the new legislation, and tries to outline the impact of these changes into the area of business law. Chapter three, by comparison of the old and new regulation, deals with particular cases of unjust enrichment, which are most relevant for the business law area, and focuses to considerable extent on the analysis of existing case law. Chapter four outlines the rules in an important related legal area – the limitation of claims from unjust enrichment. The last chapter explores closely analogous legal concept of enrichment related to promissory notes.